

CHP'nin Muhalefetteki İlk Kurultayı: Sekizinci Kurultay (29 Haziran-3 Temmuz 1950)

CHP's First Congress in Opposition: Eighth Congress

(29th June-3rd July 1950)

Refika Göksu SAYAR¹

Özet

Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski ve köklü siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi kuruluşundan itibaren uzun tarihinde irili ufaklı birçok dönüm noktaları yaşamıştır. Bunlardan biri 1945 yılıdır. 1945-50 dönemi parti için aslında bir “zihniyet çözülüşünün” hikâyesidir. CHP'nin çok partili hayata geçiş sürecinde kendi içinde yaşadığı bu büyük bunalımın en temel nedeni buydu ve bu çözülüş 1950'den sonrası hatta 1960 yıllara kadar devam eden uzun bir zamanı kapsıyordu. Çünkü CHP, bu zamana kadar aslında gerçek bir siyasi parti olmadığını görecekti, bu acı gerçekle kendisini hükümetten ayırmaya başlayarak elinden geldiğince normalleşmeye çalışacaktı. Tabii bunun getirileri de oldukça sancılı ve sıkıntılı olacak hatta yeri geldiğinde partinin kendi kendini fesh etmeyi düşünmesine kadar varan bir bunalım sürecini de beraberinde getirecekti. Çünkü Tek parti idaresine son verip yeni bir sisteme geçerken bunun aynı zamanda bir zihniyet değişimi olduğunu, kendini bu yeni sisteme uyarlaması gerektiğini oldukça geç fark edecekti. Fark ettiğinde ise hem parti içinde çetin bir mücadele başlayacak, hem de iktidarı kaybedecekti. Ama önemli olan “gerçek bir siyasi parti” haline gelebilmesi “otoriter” zihniyetten bir siyasal partiye yarışır “program” zihniyetine geçebilmesiydi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün bayrağını açtığı bu demokrasi yarışında partili partisiz tüm kesimin CHP'den beklediği asıl çıkış bu olacaktı. Nitekim 1950 seçimi sonrası düzenlenen partinin Sekizinci Büyük kurultayında önemi aslında partinin muhalefetteki ilk kurultayı olmasından değil, partideki bu zihniyet serüveninin ne aşamaya geldiği nereye kadar ileri nereye kadar geri gittiğini göstermesi bakımından önemliydi.

Anahtar Sözcükler: Politika, Cumhuriyet Halk Partisi, Kurultay, İsmet İnönü, 35'ler Hareketi, Nihat Erim, Kasım Gülek

---

¹ Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: refikasyr@hotmail.com

Abstract

The Republican People's party, oldest and most established political party in the Republic of Turkey, has experienced many milestones in its long history since its foundation. One of these is the year 1945, the second major milestone in the party's political history. The period 1945- 50 was essentially the story of a "mind-set thaw" for the party. This was the main reason for the Great Depression that the CHP experienced within itself during the transition to multi-party life, and this dissolution encompassed a long period that lasted from 1950 to even 1960 years. Because the CHP would see that it was not a real political party until this time, and would try to normalize as much as it could by starting to separate itself from the government with this bitter reality. Of course, the benefits of this would be quite painful and distressed, and even bring with it a period of depression, when it came to the party thinking about self-termination. Because he would realize very late that this was also a change of mind-set, that he had to adapt himself to this new system when he ended a one-party administration and moved on to a new system. When he realized, he would start a hard struggle within the party and lose power. But the important thing was that it could become a real political party "and move from an" authoritarian "mentality to a" program " mentality that competes with a political party. In this race for democracy, where CHP leader İsmet İnönü opened his flag, this would be the main exit that all non-party parties expected from the CHP. Indeed, the party's importance in the eighth major congress held after the 1950 election was not in fact the party's first congress in opposition, but in terms of this mentality in the party to show how far the adventure has come and how far it has gone back.

Keywords: Politics, Republican People's Party, Congress, İsmet İnönü, 35's movement, Nihat Erim, Kasım Gülek

GİRİŞ

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla, çok partili hayata geçiş sürecinin iki önemli aktörü de belirlenmiş oldu. Artık ülke geri döndürülemez bir yola giriyor, CHP içinde sıfırdan yeni bir sayfa başlıyordu. İleri de göreceğimiz 1947 kurultayında bir delegenin, “Hayır, Tek Parti idaresini bırakıp Çift Partili sisteme girmedik, Partisiz idare şeklini terk ederek Partiler kurmaya çalışıyoruz”² dediği gibi, 1923-1945 dönemi ülke de parti ile devletin o birbirinden ayırt edilemez yapısı nedeniyle, tek parti değil, “partisiz” bir hayattı. Dolayısıyla CHP, asıl şimdi kuruluyordu. Daha önce hiç normal bir siyasi parti gibi kendine ait teşkilatlanması, tüzüğü, programı olmamıştı ki. Bunlar devletin görüşünü, fonksiyonunu yansıtan birer siyasi metinler ve örgütlenmelerdi³.

Devletin partisinden, hakiki bir siyasi partiye geçmek ise o kadar kolay olmadı. Öncelikle ülke de gidilen yeni rejimin parti tarafından sindirilmesi, benimsenmesi gerekiyordu. Bu da kabul edilmesi çok kolay bir şey değildi. Parti de kısa süre de demokrasiyi benimseyenler ile benimsemeyenler ayrımı oluştu. Böyle bir rejime hazır olmayanlar daha çok tek-parti döneminin simgesi sayılan “eski ekollerdi.” Bu kesime göre dünya da hala üçüncü bir dünya savaşına gitme tehlikesi varken, daha savaştan yeni çıkmış, ekonomisi harap, toplumun kaynadığı bir ülke de böyle bir radikal değişiklik, çok ani ve erkendi. Hükümetin otoritesini her zamankinden daha sıkı bir şekilde tesis etmesi gerektiği bir dönemde ipleri salıp halkın eline vermek nasıl olurdu?⁴ Terakkiperver ve Serbest Fırka deneyimlerinin sonuçları henüz hafızalarda yer tutuyordu.

Yeni rejime böyle sert bir reaksiyon gösterenlerin düşüncelerindeki psikolojiyi anlamak çok zor değildi aslında. Çünkü parti içinde bu tezi savunanların çoğu “yoktan var edip devlet kuran” bir kuşağın insanlarıydılar. Devlet öyle elini kolunu sallaya sallaya kurulmamış, bu sürece ne badireler atlatıp gelmişti. Üstelik partinin en önemli vasfı, inkılapları korumakken, şimdi tüm bu devrimler ülkede İrticaa hala canlanmayı bekliyorken öyle şuursuz bir şekilde tehlikeye atılamaz, ipleri halkın eline verilemezdi. Dolayısıyla Demokrat Partinin de onların gözünde Serbest Fırka ya da Terakkiperver'den bir farkı yoktu. Bu da bir parti değil “anarşi” kaynağıydı. Anarşi kaynağına ise tavizkar olunmaz mücadele

---

² CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı, 98.

³ Parla'nın deyimiyle tek parti döneminde yayınlanan partinin tüzükleri, ülkedeki mevcut anayasaya rağmen bir bakıma dönemin gerçek anayasaları sayılacaktı. Bkz: Parla, 1986,74.

⁴ Arcayürek, 1985, 120.

edinirdi. Hükümet, ülkede her türlü anarşi kaynağını ortadan kaldırmak için kendi otoritesini saymayanlara karşı eskisinden daha sert ve baskın olmalı, jandarma polis gibi asayiş sistemleri eskisinden de kuvvetli olmalıydı⁵.

Ancak ülke de tesis edilmek istenen yeni rejimin ise daha yumuşak, daha esnek, daha tahammül edilebilir bir ortama zihniyete ihtiyacı vardı. Ülke de yönetici kadronun sanki bir muharebe varmış zihniyetiyle hareket etmesi sistemi kısa süre de iflas ettirirdi. Önce bakış açılarının zihniyetlerinin değişmesi gerekiyordu. Partinin en önemli sorunu devlet-parti bütünlüğünü birbirinden ayırıp normalleşmeye çalışırken böyle bir zihniyet partinin tamamen dışına atılmalı, parti eğer ayakta kalmak istiyorsa yeni rejime direnmemeli uyum sağlamalıydı. Hakiki bir parti olmanın yolu bunu gerektiriyordu. Eğer bu yolda hala eski zihniyetle direnenler olursa partiden çekilmeli ya da mücadele edilerek tasfiye edilmeliydi⁶. Demokrasi yanlılarına göre bu iş ancak kendini şef sistemine teslim etmiş, her hareketi ondan beklemiş, körelmiş, yaşlanmış eski ekollerle değil yeni zihniyeti benimsemiş taze, canlı enerjik bir takımla yapılabilirdi. Böylece partide bir zihniyet savaşı başladı, zamanla iki görüş arasında ki mücadele daha keskin bir hale geldi. Neticede “*İnsanın en büyü eseri devlettir*”⁷ diyen eski ekolün adeta simgesi haline gelmiş Başbakan Recep Peker ile Cumhurbaşkanı İnönü arasındaki “*12 Temmuz*”⁸ krizi, Parti içindeki iki hizip arasındaki ipleri resmen kopardı, kılıçlar çekildi ve sadece partiyi değil tüm ülkeyi yakından ilgilendiren bir meydan muharebesine çevirdi.

⁵ Bu anlayışı yansıtan en önemli isimlerden biri Muhittin Baha Pars olmuştur. Pars yaptığı bir konuşmada demokrasi anlayışını şöyle savunmuştur: “*Biz hükümet otoritesini onu saymak istemeyenler üzerinde müessir olmasını istedik. Biz sokak ortalarında Polisi jandarmayı saymayanlar hakkında kati kararlar istedik. Biz kafamıza inecek yumruğun bileğini havada iken tutup koparmak veya bükme istedik.... Biz muharebeye girdiğimiz zaman silahımızı lazım olduğu gibi kuvvetle kullanmak isteyenleriz*” diyerek hem temsil ettiği müfrit kesimin hem kendisinin bu yeni rejimi bir muharebe ortamı olarak değerlendirecek, bu yeni dönemle ilgili zihni algılayışını ortaya koymuştur. Bu önemli konuşma için bkz: *C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947*. Ankara, 120-122.

⁶ Bu yeni anlayışın en önemli temsilcisi ise siyasetin genç ve yeni yüzü Nihat Erim olacaktır. Erim, her ne kadar güçlü siyasi çıkışını kendisini siyaset sahnesine çıkararak parlamasını sağlayan İnönü’den almış olsa da, gerek gazeteci gerek dış işlerinden anlayan hukukçu kimliği ile siyasi hayata önemli katkılarda bulunmuştur. Partiler arası ilişkilerde gösterdiği aktif tutum ve kendi partisinde eski ekollere karşı açtığı demokrasi bayrağı ile bu yeni rejimin ve zihniyetin en önemli simgelerinden biri haline gelmiştir. Onun yukarıda geçen anlayışını ve partide başlattığı fikir mücadelesini daha detaylı görmek için bkz: Erim, 2005.

⁷ Goloğlu, 1982, 94. Peker’in, CHP tarihi içindeki yeri asla göz ardı edilemeyecek kadar önemliydi. O bu dönemin adeta bir simgesiydi. Parti, asıl şef sistemiyle bütünleşmesini Peker’in genel sekreterliği döneminde yaşamıştı. O, ideal devlet anlayışını şu sözlerle özetlemişti: “*Ulusal devlet, keyfi bir idare değildir. Her kafadan bir ses çıkararak dağıtıcı bir idare demek de değildir. Bizim anladığımız ulusal devlet nizamlı bir idarede herkesin özel teşebbüsü demektir. Türkiye’de teklerin menfaati umumun menfaati sınırı içinde bulunacaktır.*” C.H.P. Büyük Kurultay, 45-47.

⁸ Söz konusu beyannamenin tam metni için bkz: Uran, 2008, 551-554.

Söz konusu beyanname parti içinde adeta bir deprem etkisi yarattı ve parti içindeki büyük bir kesim tarafından muhalefete karşı büyük bir tavizcilik olarak yorumlandı. Çare ise konunun yapılacak bir grup toplantısında görüşülmesine bağlandı. 26 Ağustos 1947 tarihindeki bu toplantı artık iki tarafın kılıçlarını birbirine açıkça çektiği, dönüm noktalarından biri oldu. Peker'in bir güç denemesi ile grubundan güvenoyu almak istemesi, toplantının tüm seyrini değiştirdi. Peker'e güvenoyu vermeyen anti-Pekerciler artık siyasi literatürümüze 35'ler⁹ olarak geçiyordu. Nihat Erim ve Tahsin Banguoğlu öncülüğündeki bu genç takım ilk defa bu toplantıyla artık sesini sadece parti içinde duyurmakla kalmıyor tüm ülkenin kamuoyunda gündeme gelerek önemli bir çıkış yapıyordu.

Öyle ki Otuzbeşler bu tarihi toplantıdan sonra yeni rejim taraftarı basının gözdesi haline gelecek, CHP artık bir bütün olarak değil "müfritler" ve "mutediller" ayrımı üzerinden değerlendirilmeye başlanacaktı. Nitekim bu çekişme sonucu Recep Peker'in 9 Eylül'deki istifasından sonra iki grup arasındaki büyük hesaplaşma için tarihler 17 Kasım 1947'i gösterecekti. Birbirlerine en ufak bir taviz vermek istemiyorlardı. Amaç partideki iktidarı ele geçirmektir. Ama evdeki hesaplar çarşıya uymayacak, tarihi kurultayda asıl bozguna uğrayan tarafların hepsi olacaktı. Çünkü partinin tarihinde belki de ilk kez partinin alt tabanı dediğimiz örgüt, çok büyük ses getirecek önemli bir çıkış yapacaktı. Söz konusu kurultay, partinin üst tabanı ile alt tabanı arasındaki büyük uçurumu gözler önüne serecekti. Bu tablo, söz konusu müfrit-mutedil ayrımı olsun, 35'lerin yeni zihniyet mücadelesi olsun tüm bunların, aslında partinin gerçek gücü olan örgütten ne kadar uzak kaldığını gösteriyordu. Bu nedenle partinin üst tabanındaki hizipleşme aslında kuru bir gürültü olarak kalıyor, kendi dertlerine dalarak bu zamana kadar önlerinde büyük sorun olarak duran davaları, en önemlisi halkın gücünü asıl elinde tutan alt tabanı görmemezlikten gelmelerine neden oluyordu. İşte örgüt, bu nedenle büyük tepkiliydi¹⁰. Çünkü bir partiyi ayakta tutan en önemli kan, taban yani halk hızla kaybediliyordu. Örgüte göre sorun, partinin adına yakışacak bir "halk" partisi olabilmesiydi. Bunun yolu ise basit tüzük ya da program değişikliklerinden geçmiyordu. Bunun için partiye yepyeni bir zihniyet, yepyeni bir kan, mücadele ruhu gerekiyordu. Örgütün, parti içinde deprem etkisi yaratan bu çok sesli çıkışı karşısında tüm bu soruların muhataplarının cevabı ise oldukça cılız kalacaktı. Neticede örgüt, kurultayda ağırlığını koyarak, kurultayın seyrini değiştirecekti. Bunu kurultay sonunda

---

⁹ Söz konusu bu 35'lerden önemli isimler şunlardı: Nihat Erim, Vedat Dicleli, Tahsin Banguoğlu, Kasım Gülek, Ali Fuat, Cavit Oral, İsmail Rüştü Aksal, Suut Kemal Yetkin, Sinan Tekelioğlu, Memduh Şevket Esendal, Cevat Dursunoğlu. Bkz. Giritlioğlu, 1965, 200-201.

¹⁰ Delegelerin birçoğu merkez idare heyetinin ortada olmamasından ve muhalefete karşı etkili bir propaganda yürütülmemesinden yakınıyordu. C.H.P Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı.

yapılan tüzük ve program değişikliğinde de açıkça görmek mümkündür¹¹.

Partinin asıl çözülüşü ise kuşkusuz 1950 seçimleri¹² ile oldu. Seçimi zaten baştan kazanmış kabul eden, bunun aksi bir ihtimalini aklına bile getirmeyen bir parti için seçim sonucu doğal olarak büyük bir yıkım oldu¹³. Yapılan seçimlerde parti, 3 milyona yakın oy alıyor ama kendi eseri olan çoğunluk sistemi nedeniyle sadece 69 milletvekili çıkarıyordu¹⁴. Parti, iktidara gelmeyi bırak neredeyse Meclis'ten siliniyordu. 27 yıl sadece kazanmaya alışan bir parti için bu seçimler ilk yenilgiydi ama böyle bir hezimet de görmemişti. Hele İnönü gibi tarihi şahsiyet hala hayattayken. Halk, İnönü'ye iktidarı çok gördüğü gibi İnönü'yü cumhurbaşkanı olduğu Ankara'da bile milletvekili yapmayı çok görmüştü¹⁵. Halk, CHP'ye olan borcunu böyle mi ödüyordu. Partinin ileri gelenlerinde dağılmanın verdiği şokla halka karşı büyük tepki ve küskünlük vardı. Ama bu durum bile partinin zihnindeki hazinliği gösteriyordu. Parti, bu hezimetin arkasındaki temel toplumsal nedenlerin ne olduğunu, aklın ve ilmin ışığında değerlendirip, önce okları kendisine çevirmesi gerekirken ortada bir suçlu arıyordu¹⁶. Ama bu da uzun yılların verdiği bir gelenektir, parti hiçbir zaman kendi içine dönme ihtiyacı hissetmemiştir. Bu sefer o içine dönme ihtiyacını hissetse bile, karşısında

¹¹ Bu kurultayla parti ilk kez tüzüğünü ve programını çok partili rejime bu kadar geniş bir şekilde uyarlayacaktı. Tüzük ve programda parti teşkilatına, örgüte geniş yer verilecekti. Örgüte, milletvekili adaylarının %70'ni belirleme yetkisi ayrıca parti divanı üyelerinin 40'ını, genel başkan ve vekilini seçme yetkisi tanınıyordu. Partinin en önemli organı artık genel başkanlık değil kurultaylar sayılıyordu. C.H.P. Program ve Tüzüğü, Ankara, 1947.

¹² Parti, kaderini belirleyecek bu önemli seçime hem zihin hem bir bütün olarak hazır değildi. Parti, bir kere seçimi zaten baştan kazanmış olarak kabul ediyor, bunun aksi bir ihtimalini aklına bile getirmiyordu. Hem halk, kendisinden uzaklaşmış dahi olsun netice de son radde de bu partinin şerefli isimleri Atatürk ve İnönü'ye ihanet etmez, Atatürk'ün mirası olan partiye nankörlük yapmaz zihniyeti çok güçlü bir şekilde hâkimdi. Dönemin siyasi gelişmelerine yakından tanık olmuş Cüneyt Arcayürek ise o günlerde CHP'de gözlemlediği algıyı şöyle anlatır: “ *CHP iktidarı yeniden kazanacağına emindi. Valiler, belediyeler, bürokratlar hemen hepsi alınan bilgiler, halkın İnönü gibi bir liderin yanı başında yer alacağından kuşku duyulmamasını merkeze aktarmaktaydılar.*” Bkz: Arcayürek, 1985, 132.

¹³ Seçimler büyük bir yıkım olsa da aynı seçimler partinin zihninde önemli kapılar da açtı. Bir kere parti bu seçim sürecinde ilk defa gerçek anlamda büyük bir kitleyle köylüyle ve sorunlarıyla tanıştı. Parti, seçim kampanyası boyunca tüm propagandasını faaliyetlerini köylüye yöneltti. Öyle ki bu dönemde Genel Merkezden tüm teşkilata gönderilen genelgelerde köyün çok önemli olduğu belirtiliyor tüm propaganda faaliyetlerinin daha çok köye yöneltilmesi isteniyordu. İllerde ve ilçelerdeki köylerde propaganda teşkilatı kurulmamışsa vakit kaybedilmeden kurulması, köy propagandacıların köylerde yapacağı geziler için tüm maddi desteğin merkezden il başkanlıklarına yapılacağı belirtiliyor, köy propagandacıların merkezden gönderilen tüm broşür, el ilanı, afiş gibi malzemeleri köylere ulaştırması isteniyordu. BCA, CHP Arşivi, 490.1./10.54.15, BCA, CHP Arşivi, 490.1./10.55.1, CHP içindeki bu köylüye ilk uyanış, seçim beyannamesinde de açıkça görülecekti. Bkz: Güngör, 2004, 55-59.

¹⁴ CHP'nin hezimetinde getirdiği çoğunluk sisteminin de etkisi vardı. Eğer seçimlerde nispi sistem uygulansaydı DP 261 CHP 195 milletvekili çıkarıyordu. Bkz: Toker, 1990, 25.

¹⁵ İnönü'nün Ankara'dan milletvekili seçilememesi oldukça ses getirmişti. Erim, anılarında İnönü'nün bu duruma büyük tepki duyduğunu dile getirir: “ *Ankara'nın kendisini seçmemesini bir nankörlük addediyor. Ankaralılara öyle bir teşekkür edeceğim ki, hiç unutamayacaklar diyor.*” Bkz: Erim, 2005, 449.

¹⁶ Bu küskünlüğün somut örneğini Barutçu anılarında Şükrü Saraçoğlu üzerinden verir. Buna göre seçimlerden sonra bir gün stadyuma giden Saraçoğlu, kendisini alkışlayan halka selam vermemiş bunun nedenlerini soranlara “yarasının henüz taze” olduğunu söylemiştir. Bkz: Barutçu, 1977, 426.

büyük bir kargaşa ve kaos ortamı vardı. Parti resmen kaynıyordu. Dağılmanın verdiği şokla herkes birbirini suçluyor, bu seçimlerin bir sorumlusunu arıyordu. Herkes bu ağır yükün altından kaçma peşindeydi. Dolayısıyla bu zamana kadar zaten arka planda devam eden hizipleşmeler, seçim sonrası had safhaya ulaştı ve ilk kurban bulundu: Nihat Erim. Gerçekten de seçim sonrası partide Nihat Erim'e karşı büyük bir dalga oluşmaya başlamıştı. Büyük bir çoğunluk seçim hezimetinin sorumlusu olarak Nihat Erim'i gösteriyordu. Kimi, aslında tepkisi İnönü'ye olup bu tepkisini doğrudan yöneltemeyeceği için onun en yakınında olan Erim'i dolaylı yoldan suçluyor, kimi ise doğrudan hedef alıp bu zamana kadar yürüttüğü politikalarla partiyi perişan duruma getirdiğini söylüyordu. Bu nedenle başta Erim ve onun bu zamana kadar yakınında olup partinin sonunu getiren tüm takım arkadaşları, partiden acilen tasfiye edilmeliydi. Erim'in bu zamana kadar parti içinde getirmeye çalıştığı zihniyet, mücadele işte partiyi mahvetmişti¹⁷.

Bu suçlamaların muhatabı olan Erim için ise partiyi mahveden bu zamana kadar partinin demokratikleşmesi yolunda atılan her adımı baltalayan, enerjisini kaybetmiş, İnönü'nün arkasına sığınarak bu zamana kadar parti içinde var olabilmiş, eski körelmiş zihniyete sahip kendi rakipleriydi. Bu nedenle partinin geleceği için asıl bu takımının biran önce tasfiye edilmesi gerekiyordu. Böylece yine iki hizip yine birbirinden kurtulmak ve yine iktidarı eline almak derdindeydi. Böyle bir hesaplaşmanın yolu ise yapılacak kurultaydan geçiyordu. Ama unuttukları çok önemli bir detay vardı. Partideki bu iki ayrı önemli güce mensup kişilerin çoğu artık milletvekili değillerdi. Bu nedenle iktidarı ele alabilmek için önce kurultaya girebilmeleri gerekiyordu. Bu yüzden kurultay sürecine giderken her iki taraf önce bu durumu partiye kabul ettirmeye çalışacaktı. Partinin bu hazin tablosunun yanında ise seçimlerden kazançlı çıkan tek isim İsmet İnönü'yü. İnönü tarihi şahsiyetine yeni bir zafer daha ekliyor, partili partisiz tüm ülke ve dış kamuoyundan aldığı takdirle prestijini yükseltiyordu. O, artık sadece muhalefet durumuna düşen partisinin genel başkanıydı. Şimdi ülkeye nasıl bir muhalefet partisi olur onu gösterecekti. Bu İnönü içinde değişik bir sınavdı. Zira bu zamana kadar sadece devlet yönetmeye alışmış, hiç parti yönetmemişti. Devlet geleneklerinin getirdiği alışkanlıklarla da parti yönetilemezdi. Gerçek bir parti lideri haline gelmesi gerekiyordu. Ama kendi partisi bu zamana kadar daha çok başındaki tarihi şahsiyetlerden aldığı güçle ayakta durmaya alıştığı için, bu büyük yıkım karşısında ne kadar İnönü'den memnun olunsun ya da olunmasın hepsi soluğu İnönü'nün çatısı altında arayacaktı. Partide ondan memnun olmayanlar bile en azından onun simgesel olarak

---

¹⁷ Barutçu, 1977, 442-443.

başlarında kalmaları gerektiği düşüncesindeydiler. Bu nedenle İnönü, partisini toparlamakta, ipleri eline almakta çok zorluk çekmedi¹⁸. Her ne kadar partideki hizipleşmeleri uzaktan izlese de Erim'i parti de yalnız bırakmadı. Onu Ulus gazetesinin başyazarlığına getirerek arkasında olduğunun sinyalini verdi. Bu da tabii partideki hizipleşmeyi daha da kızıştırdı¹⁹.. Ama İnönü ortağını bulmuştu. İktidardayken nasıl bir aradaysalar şimdi partiyi de bu iki isim beraber yönetecek, partinin politikasını onlar belirleyecekti. Erim- İnönü ikilisi bunda da zorluk çekmediler. Partiyi ayağa kaldırmak bir umut aşılacak için *“halkın aslında aldatıldığını çok değil bir dahaki genel seçimlere kadar halkın bu hatasını anlayıp yine CHP'ye döneceği”* algısını oluşturdular²⁰.

Bu algı gerçekten de belli bir oranda etkili oldu. Artık Ulus, Erim'in öncülüğünde bu politikayı sürdürecekti, partinin tekrar ayağa kalktığını, bir bütün olduğu imajını hem iç hem dışa göstermeye çalışacaktı. Bu imaj ne derece inandırıcı oldu çok bilinmez ama en azından partide durulmayan sular, bu imajın yapay durduğunu açıkça gösteriyordu. Çünkü kılıçlar sadece iki hizip arasında çekilmiş gibi dursa da artık herkes partide birbirini suçluyor, kimse kimseden memnun olmuyordu. Partide bir kesim partinin kendini fesh ederek yeni bir parti kurmasını, başka bir kesim Meclis'ten çekilmeyi düşünüyor, Meclis'e girmeyi başarmış Meclis Grubu ise parti merkezinde ağırlığını koymaya çalışıyor, işlerine karışılıp yönetilmek istemiyor, Partinin alt tabanındaki örgüt ise üst tabakanın hepsine büyük tepki duyuyordu. Kısaca her kafadan bir ses çıkıyordu ve herkes son çözümü yapılacak kurultaya bağlamıştı. Parti ya tamam ya devam diyecekti. Devam derse bundan sonra nasıl bir zihniyetle yola devam edecekti? Bu da daha büyük bir sorundu. Çünkü artık herkes partinin radikal bir değişiklik yapması gerektiğini görmüştü. Ama iş buna cesaret edebilmeydi. Kısacası partinin kuruluşundan bu zamana kadar önünde tek bir sorun vardı: Gerçekten normal bir siyasi parti haline gelebilme²¹. İşte sekizinci kurultay asıl bu soruya

¹⁸Genel Başkan Vekili Hilmi Uran ve diğer parti yöneticileri bu aşamada teşkilatı toplamak amacıyla tüm il başkanlıklarına gönderdikleri genelgelerde, parti seçimi kaybetse de bundan sonra partinin başkan İnönü etrafında büyük bir kitle ile yola devam edilmesi mesajlarını vereceklerdi. İnönü ise 24 Mayıs'ta yayınladığı genelge de artık parti başkanlığını fiilen ele aldığını ilan edecek, merkezin bu kararına örgütten merkeze birçok bağlılık mesajları gelecekti. Söz konusu genelgeler için bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.22; BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.21

¹⁹Erim'in seçimlerden sonra Ulus'un başyazarlığına getirilmesi, parti içinde Erim'e tepkili olanlar arasında önemli tepkiye neden olacak hatta İnönü, Erim'e olan bu tepkinin nedenini Barutçu'ya sorduğuna da Barutçu, partinin yıkılmasından herkesin Erim'i sorumlu tuttuğunu söyleyecekti. Bkz: Barutçu, 1977, 426, Erim, 2005, 453.

²⁰Arcayürek, 1983, 108.

²¹Nitekim Aydemir de seçimler sonrası CHP'nin durumunun tahlil ettiğinde, partinin seçim hezimetinin nedeni olarak CHP'nin hakiki bir siyasi parti olamamasını gösterir. Partiyi kuruluşundan itibaren değerlendirerek sadece seçim değil yaşadığı tüm bunalımların sebebi olarak gösterir. Bkz: Aydemir, 2011, 83-84.

cevap verecekti.

KURULTAYA GİDEN SÜREÇ

Seçim yenilgisiyle aldığı hezimetin atlatamayan parti, şimdi bu hezimetin verdiği şok, yıkım ve kaos ortamıyla hızla önündeki kurultaya doğru gidiyordu. Genel Başkan İnönü, seçim sonrasında partide oluşan durumu görüşmek ve tetkik etmek üzere 26 Mayıs'ta Parti Divanını topladı. Yapılan toplantı, partinin tüm bu sorunlarını, gelecek ay sonunda toplanacak kurultayda görüşülmesini kararlaştırdı²². Ancak partinin önünde yeni bir sorun belirdi. Acaba bu kurultaya katılım istenilen oranda olacak mıydı? Amaç tüm parti teşkilatının tam kadro bu kurultaya iştirak edebilmesiydi. Ama teşkilat dağılmış durumdaydı. Partinin ağır topları dediğimiz önemli isimler artık bir kurultay üyesi değildi. İllerdeki delegelerin ise tüm mevcudiyetiyle katılımı çok zor gibi gözüküyordu. Bir kere kurultaya katılacak delege seçiminin yeni baştan yapılması gerekliydi. Zira delegeler içinde diğer parti safına katılanlar, istifa edenler yadsınamayacak orandaydı. Diğer yandan parti belki de tarihinde ilk kez bir kurultayı kendi maddi imkânları ile toplayacaktı. Bu maddi imkânı sağlayıp delegeleri Ankara'ya getirebilmek ise ayrı bir sorundu. Bu nedenle parti merkezi delegelerin tam mevcudiyetiyle gelmelerini sağlamak amacıyla il başkanlıklarına yolladığı genelge de kurultayın 29 Haziran tarihinde toplanacağı bu tarihe kadar delegelerin katılım için ellerinden gelen gayreti göstermeleri isteniyordu. Bu amaçla partiden istifa eden, karşı partiye geçen, hastalık ya da başka mazeretlerle kurultaya iştirak edemeyecek olanların isimlerinin bildirilmesi, onların yerine yedek üye seçimlerinin tamamlanıp iletilmesi isteniyor, kurultaya gelecek delegelerin kendi masraflarını kendi temin etmeleri gerektiğinden, masrafları temin edemezlerse il idare heyetinin bu konuda gereken yardımı sağlaması bu da yetersiz kalırsa en kısa yoldan ve ucuz vasıta ile Ankara'ya gelmeleri isteniyordu²³.

Görüldüğü gibi partide kurultay kararının alınmasıyla hummalı bir faaliyet başlamıştı. Ama önemli bir ayrıntı göz ardı ediliyordu. Acaba parti, kendine yeni bir yol çizeceği böyle önemli bir kurultaya hazır mıydı? Partide esen ortak hava, seçim yenilgisi üzerinden daha bir ay bile geçmeden kendine gelememiş, dağılmış bir zihniyet ve hazırlıksızlıkla böyle bir kurultayın yapılamayacağıydı. Partideki ortak zihniyet partinin yeni

---

²² Ulus, 26 Mayıs 1950; Ulus, 27 Mayıs 1950.

²³ BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.24; BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.25.

baştan kurulması gerektiği idi. Bir partinin yeni baştan kurulması demek ise tüzüğünden programına prensiplerine kadar her ayrıntısının yeniden düşünülüp yapılması demektir. Bu da ciddi bir çalışma ve emek istiyordu. Bunları yapabilmek içinse partinin en alt teşkilatından yukarıya kadar bir bütün olması ve tam mevcudiyetiyle bu çalışmaya katılması gerekiyordu. Oysa teşkilat dağılmış, her kafadan ayrı seslerin çıktığı, çeşitli fikir cereyanlarının çarpıştığı bir cepheye dönmüştü. Hizipleşmeler, partide iktidarı ele almak için yapılan mücadeleler sayılmıyordu bile. Tüm bu sebeplerle yeni bir kurultaya gitmek çok ani ve erkendi. Bu psikolojiyle alınacak hiçbir karar sağlıklı olmazdı. Bu kurultaya düşen en önemli görev, partinin mekanizmasını yürütecek seçimleri yapması, partiyi bir sonraki kurultaya hazırlayacak güçlü bir kadro oluşturmasıydı²⁴.

Ama CHP dışındaki kamuoyunun büyük bir çoğunluğu ise partiden büyük bir çıkış beklentisi içerisindeydi. En önemli ortak soru partinin hakiki bir siyasi parti olup olamayacağı sorusuydu²⁵. Evet, bu kurultayla parti, bu soruya tüzük, programda yapacağı esaslı değişikliklerle fiili bir cevap veremezdi belki ama en azından 27 yıllık tarihinin getirmiş olduğu artık yeni rejimle uyuşmayan zihnindeki o kusurlarını atarak büyük bir zihni inkılap gerçekleştirebilirdi. Dolayısıyla bekledikleri çıkış büyük bir zihniyet inkılabıydı. En azından kurultayda bunu gerçekleştirecek bir ışık bir adım görme amacı içerisindeydiler Bunun yolu ise ilk olarak eski kafaların partiden tasfiye edilmesiyle başlıyordu. Zira parti bu zamana kadar ne çektiyse başında bulundurduğu artık körelmiş, hiçbir verimi olmayan zihniyetli adamların elinden çekmişti. CHP, bu zamana kadar ki “partisizliğini” bu isimlere borçlu idi. Bu eski kafalar acilen tasfiye edilmeli yerine yeni, dinamik zihne sahip genç elemanlar parti yönetimini ele almalıydı. Kısaca parti artık normal siyasi parti haline geçmesindeki en büyük engel olan “şef zihniyetinde” bir “program zihniyetine” geçmeli bunun kadrosunu oluşturmalıydı²⁶.

²⁴ Bu görüşe sahip en önemli simlerden biri Necmettin Sadak'tı. Sadak, Ulus'ta kaleme aldığı yazıda partinin içinde bulunduğu durum nedeniyle partinin düzelmesi işinin önümüzdeki kurultaya bırakmanın acele olduğunu söyleyerek yukarıda belirttiğimiz önerileri dile getiriyordu. Erim'de Sadak'ın bu görüşlerine yazdığı bir yazıyla cevap verecek partinin öncelikli işinin içten ve dıştan yapılan tüm kışkırtmalara karşı bir bütün haline gelmek olduğunu söyleyecekti. Yine kurultay günü yaklaşırken Kemal Zeki Gençosman, kaleme aldığı yazısında söz konusu kurultayın herkesi tam manasıyla tatmin edecek kararlar alabileceğini ummanın fazla olduğunu, bu kurultayı partiyi bir sonraki kurultaya hazırlayacak bir geçiş kongresi olarak görmenin daha sağlıklı olacağını o nedenle partinin yapması gerekenin sağlam bir kadro ve sağlam prensip kararları almak olduğunu belirtecekti. Bkz: Necmettin Sadak, “CHP Partisi Ne Yapacak?”, Ulus, 23 Haziran 1950; Nihat Erim, “CHP’ni Sevmeyenler ve Hakikat”, Ulus, 24 Haziran 1950; Kemal Zeki Gençosman, “Kurultaydan Beklediğimiz”, Ulus, 29 Haziran 1950.

²⁵ Yeni Sabah, 30 Haziran 1950.

²⁶ Bu görüşü yüksek sesle dile getiren en önemli isimlerden biri dönemin iktidar gazetesi Zafer'in baş yazarı Mümtaz Faik Fenik olmuştur. Fenik'e göre parti gerçekten bundan sonra kendisini toparlamak istiyorsa bir zihni inkılap gerçekleştirmeliydi. Bugünkünden çok daha iyi liderler bulmalı, evvela kendi idaresini, dinamik, vaziyetleri gören, hülyalar üzerine istikbal ve ümit bina etmeyen insanlara teslim etmeliydi. Partinin

CHP içerisinde kamuoyu ile ortak görüşü paylaşanlarda büyük çoğunlukta idi. Basının cephe aldığı eski milletvekillerinin bir kısmı bile. Öyle ki kurultayın toplanmasına çok yakın bir zamanda parti içerisinde bu yönde önemli bir çıkış geldi. Kamuoyunda önemli ses getirecek bu çıkış partide yapılacak kurultaya sunulması için hazırlanan 9 maddelik bir broşürdü. “CHP’de İslahat Yapılması İçin Teklif” başlığıyla hazırlanan bu risale oldukça cesur bir üslupla kaleme alınmıştı. Bu risaleyi hazırlayanlar partililer, partinin 27 yıllık süreçteki tüm kusurlarını ortaya döküyor, realist bir görüşle kendi partilerini eleştiriyorlardı. Risalenin özü, kısaca partinin “otoriter zihniyetten” “program zihniyetine” geçebilmesiydi. Partinin düğümünü çözecek asıl noktanın bu olduğunu söylüyorlardı. Parti, tarihi boyunca bu zihniyet değişimini yapamadığı için bugün bu noktaya gelmişti. Bu değişimi yapmadan çok partili hayata geçmiş dolayısıyla yeni rejime hazırlıksız yakalanmıştı. Artık bu düğümü çözmeli yıllardır muhtaç olduğu revizyonu gerçekleştirmeliydi. Bu revizyon ise kısmi olmamalı şekilde kalmamalıydı: “1950 seçimleri açıkça göstermiştir ki partinin muhtaç olduğu revizyon kısmi veya şekilde olamaz. Bu, partinin zihniyetine, prensiplerine, programına, tüzüğüne, kadrolarına, fonksiyonlarına varıncaya kadar bütün varlığına birden şamil olmak gerekir. Tüm bunların ıslahatçı bir zihniyet yapılması gerekir”²⁷.

Bu zihniyet değişiminin gerçekleşebilmesi için onlarda kamuoyu ile aynı görüşü paylaşıyor ilk olarak eski zihniyete sahip kadroların bir an önce tasfiye edilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Tabii ılımlı bir üslupla. Daha sonra partinin bir prensip partisi haline gelmesinin en önemli yolu olarak partinin sahip olduğu altı prensip yani 6 Ok’u detaylı bir şekilde işliyor yeni öneriler getiriyordu.

Risale kamuoyunda ses getirirken CHP açısından çok da üstünde durulmadığını görürüz. En azından partinin yayın organı Ulus bu risaleye değinmemiştir bile. Parti içinde tutum ise daha çok eleştirel yönde olmuş, risale de partinin ve hükümetin geçmişteki hesapları dökülürken ne ironidir ki risaleyi kaleme alanlarında o hatalar yapıldığı dönemde hükümette bulunmasıdır. Madem bu kusurları görüyorlardı neden o zaman müdahale

---

önünde birçok dert vardı. Bu dertlere deva olacak partinin eski, kodaman milletvekilleri değil bu genç insanlardı. Bu nedenle Fenik, yazılarında daha çok eski milletvekillerine cephe olacak şef zihniyetine sahip bu insanların bir an önce tasfiye edilmesini sık sık belirtecekti. Tabii onun bu süreçteki yazıları aynı zamanda iktidarında görüşünü yansıtmaları bakımından önemli bir ayrıntıdır. Bkz: Mümtaz Faik Fenik, “Meşhur 3 Milyon Hikâyesi”, Zafer, 5 Haziran 1950; “CHP Kurultayı Toplanırken”, Zafer, 28 Haziran 1950; “CHP’ye Dostça Bir Tavsiye”, Zafer, 23 Haziran 1950. Buna benzer görüşlerden biri için bkz: Muhip Dıranas, “CHP Kurultayı”, Zafer, 29 Haziran 1950; Nadir Nadi, “C.H.P.”, Cumhuriyet, 28 Haziran 1950.

²⁷ “CHP’de İslahat Yapılmasını İsteyen Broşür”, Yeni Sabah, 28 Haziran 1950; “CHP’de İslahat İsteği”, Akşam, 29 Haziran 1950; Zafer, 28 Haziran 1950; Güngör, 2004, 154-158.

etmediler anlayışı hâkimdi²⁸. Kamuoyunda bu doğrultuda bir eleştiri yönelten isimlerden biri de Doğan Nadi olmuştu. Nadi'ye göre de bu risaledeki öneriler doğru olabilirdi ama çok geç kalınmıştı. Parti bunları zamanında tatbik etmeliydi. Bir anlamda borunun pazarı geçmişti artık bu da risaleyi ciddi alınmaktan çok nasihatlerle dolu bir ıslah edebiyatına dönüştürüyordu²⁹. Tabi aynı oranda destek verenlerde oldu. Özellikle Mümtaz Faik Fenik, Muhip Dıranas gibi önemli baş kalemler risaleye köşe yazılarında geniş yer vermiş, bu risalenin tam da partiden bekledikleri hareket olduğunu söylemişler, zihniyet gibi çok önemli bir noktaya temas ederek dürüst bir şekilde kendilerini eleştirmelerini takdir etmişlerdi³⁰.

Ama kamuoyunda ne kadar CHP ile ilgili fikir cereyanları dönersen dönsün, parti bu beklentilere en azından bu kurultayda cevap verecek gibi gözüküyordu. Çünkü dediğimiz gibi partinin merkezi yapılacak kurultayı bir geçiş evresi olarak görmüştü. Bu kurultayda yapılacak en önemli adım önce partinin en alt basamağından en üstüne kadar bu yeni döneme uygun sağlam bir kadro kurmaktı. Bu da dolayısıyla partide “seçimleri” önemli hale getiriyordu. Nitekim kurultayın daha çok yapılacak seçimlerle gündeme gelmesi, hizipler arasındaki mücadelenin daha çok bu konuda yaşanmasının en temel nedeni de buydu. Kurultayın toplanmasına yakın ise Parti Divanı hazırlıklarını tamamlamak için 23 Haziran'da İnönü önderliğinde toplandı³¹. Üç güne yakın süren bu toplantılarda kurultayın gündemi, tüzük program konusunda kurultaya sunulacak öneriler hazırlandı. Halk Evleri meselesi ise ayrı bir gündem oluşturdu. Tüzükte Genel Başkan Vekilliğinin kaldırılması, Genel sekreterlik seçiminin kurultaya bırakılması gibi tadilatlar yapılırken en dikkat çekici gelişme program üzerinde oldu. Parti programını 1950 seçimlerinde etkisiyle geniş bir şekilde köylüye ayırdı. Köy sağlığından, eğitimine, yollarına, tarım ve orman işlerine kadar köy ayrıntılı bir şekilde ele alınıyor parti çalışmalarının ilk hedefi köy olduğu belirtiliyordu³². Bu dikkat çekici adım, kamuoyunda CHP'nin bir köylü partisi mi olacağı yönünde bir algı bile oluşturdu. Partinin ses getiren bu yaklaşımı, iktidara gelmek için halka yapılan bir kur olarak görüp samimiyetsiz bulanlarda oldu³³. Diğer önemli konu olan eski milletvekillerinin kurultaya girip giremeyeceği sorunu ise net bir şekilde çözülmedi ve açık bırakıldı. Tabi divanın bu tutumuna kamuoyunda şiddetli tepkiler yükselmekte gecikmedi. Kulağa gelen söylentiler ise eski milletvekillerinin delege olarak katılmak için kurultaya bir takrir verme

²⁸ Yeni Sabah, 29 Haziran 1950.

²⁹ Doğan Nadi, “CHP Kurultayı Bugün Toplanacak”, Cumhuriyet, 29 Haziran 1950.

³⁰ Mümtaz Faik Fenik, “Halk Partisinde Islahat isteyenler”, Zafer, 29 Haziran 1950.

³¹ Ulus, 23 Haziran 1950; Yeni Sabah, 24 Haziran 1950; Cumhuriyet, 24 Haziran 1950.

³² Yeni Sabah, 24 Haziran 1950; 25 Haziran 1950; 28 Haziran 1950; Cumhuriyet, 25 Haziran 1950.

³³ Yeni Sabah, 26 Haziran 1950.

hazırlığı içinde olduklarıydı. Takrir sahiplerine göre, sekizinci kurultay fevkalade bir önem taşıyordu. Geçmişin hesabı görülecek önemli kararlar alınacaktı. Dolayısıyla kendilerinin de bu kurultaya katılımı şarttı³⁴

Yine önemli bir ayrıntı olarak divanın tüzük tadilatına göre merkez teşkilatı içinde genel sekreterin de bulunduğu 8 kişilik bir idare heyeti ile 25 kişilik bir divandan oluşacaktı. Tabi bu durum zaten kurultay öncesi, partide ipleri ele almak isteyen hizipler arasında çetin bir mücadeleyi başlattı. Partinin oluşturulacak yeni merkez heyeti için kıyasıya rekabet başladı ve çeşitli listeler hazırlandı. Müfritler kendi takımını listeye sokmaya çalışırken, Hilmi Uran'ın başını çektiği grup, “eskiler” ve “gençleri” bir araya getirecek ılımlı bir listenin hazırlığını yapıyordu³⁵. Tabi mücadelenin en doruk noktası Genel Sekreterlik seçiminde yaşandı. Daha kurultay toplanmadan, partinin kapalı kapılarının arkasında kıyasıya rekabet başlamıştı. Müfritler için hedef, partiyi perişan hale getiren Erim'i etkisiz hale getirip grubunun da tasfiyesini sağlamaktı. Büyük bir çoğunluk kurultay öncesi okları Erim'e yöneltmişti. Öyle ki Erim, 1947 kurultayında Peker için yapılanların şimdi kendisine karşı yapılacağı görüşündeydi. Bu nedenle kurultay öncesi sık sık İnönü ile bir araya gelen Erim, İnönü'ye partinin geleceği için eskileri bir tarafa bırakıp yeni elemanları iş başına getirmesi gerektiği fikrini aşıyordu³⁶. Kendi açısından O da bu kurultaydan partinin geleceği adına çok bir şey ummuyordu. Ama bu geç kalınmış tasfiye artık gerçekleşmezse bu partiden artık bir şey beklemek olanaksızdı. Aslında Erim'de parti de iş başına gelmek istiyordu ama kendi içinde temizlenmiş partiyle. Bu şartlar altında ise bu durum imkansız gibi duruyordu. Zira partinin geleceğini elinde tutan kilit isim İnönü'nün yaklaşımları istenilen cesaretli adımı yapmayacağını gösteriyordu. Zira İnönü'nün görüşü de oluşturulacak yeni merkez teşkilatının hem aşırılıkları hem ılımlıları bir araya getirecek ortak bir yönetimden yanaydı³⁷. Kim bilir belki de iktidarının gücünü bu iki hizip arasındaki mücadeleye dayandıracaktı. Bu nedenle cesur bir tasfiye hareketinden kaçınır gibi görünüyordu. Öyle ki en önemli adamı olan Erim'e bu sefer genel sekreterliğe adaylığını koymamasını bile önerecekti. Netice de parti içindeki bu cereyanlar, bin bir türlü hesaplarla kurultay gününe gidiyordu.

³⁴ Yeni Sabah, 28 Haziran 1950; Zafer, 28 Haziran 1950. Tabi eski milletvekillerinin kurultaya katılımı için yürüttüğü faaliyetlere en çok tepki gösterenlerden biri yine Mümtaz Faik Fenik olacaktır. Fenik Partiyi bu hale getiren eski milletvekillerinin bu faaliyetlerini parti tüzüğüne aykırı bulacak, eğer kurultaya teklifle giderirse, kurultayın buna karşı çıkması gerektiğini belirtecekti. Bkz: Mümtaz Faik Fenik, “*CHP'nin İçinde Bulunduğu Çıkmazlar*”, Zafer, 25 Haziran 1950; “*CHP Kurultayı Toplanırken*”, Zafer, 28 Haziran 1950.

³⁵ Yeni Sabah, 28 Haziran 1950; Erim, 2005, 455.

³⁶ Erim, 2005, 451, 452.

³⁷ Erim, 2005, 45.

Divan toplantılarının bitmesinden sonra ise Genel Sekreterlik, kurultay hakkında art arda üç tebliğ yayınladı. Bunlardan biri yapılacak kurultayın gündemiydi. Buna göre kurultay, Genel Başkan ya da vekili tarafından açılacak, Kurultay başkanı ve kâtibini seçecek, Genel başkan ya da vekilinin söylevine yer verilecek, rapor okunacak, komisyonlar seçilecek, kurultaya sunulan teklifler görüşülecek ve ardından seçimlere gidilecekti³⁸. Diğer yayınlanan tebliğ ise kurultayı izlemek isteyen halka yönelikti. Buna göre müzakereleri takip etmek isteyen vatandaşların, Genel Sekreterliğe başvurarak dinleme kartı almaları bildiriliyordu. Aynı doğrultuda gazetecilere de bu yönde bir tebliğ yayımlandı. Parti Merkezi tarafından hem delegelerin hem gazetecilerin isteklerini karşılamak için ise iki ayrı büro kuruldu³⁹. Yine kurultay sürecine giderken bir diğer önemli ayrıntı kurultayın toplanacağı yer olmuştu. Kurultay “Ankara Halkevinde” toplanıyordu. Bilindiği gibi iktidarla- muhalefet ilişkileri çok iyi başlamamıştı. Hükümet programıyla başlayan, millete mal olmamış inkılaplarla devam eden, Arapça ezan konusu, iktidarın CHP’nin 27 yıllık iktidarını hedef alan suçlamaları ve en önemlisi halkevleri meselesi daha bir aylık süreçte ikili ilişkileri kopma noktasına getirmişti. Bir “hesap sorma” “hesap verme” muhabbeti gündem de almış başını gidiyordu. CHP, iktidara hesabını kurultayda verme amacındaydı. Ama halkevleri meselesi gündemde henüz tazeyken bu gergin ortamda partinin kurultayı halk evinde yapması yine ortalığı gerginleştiren bir unsur olmuştu. Tepkiler yükselmekte gecikmedi. Öyle ki kurultay günü yaklaşırken, eski Türk Ocağına mensup Lütfi Evren adında bir vatandaş Ankara valiliği ve halkevi başkanlığına bir ihbarname göndererek, Halkevinin muayyen gayeler için kurulduğunu, siyasi partilerin toplanma yeri olamayacağını belirterek toplanacak kurultaya engel olunmasını isteyecektir⁴⁰.

KURULTAY (29 HAZİRAN-3 TEMMUZ 1950)

29 Haziran 1950 Perşembe günü ülkede bütün gözler Ankara Halkevi’ne çevrilmişti. Halkevi, Ankara dışından gelen yüzlerce delege, yerli ve yabancı sayısız gazeteci⁴¹ ve bu tarihi kurultaya şahitlik etmek isteyen sayısız vatandaşlarla adeta iğne atsan yere düşmeyecek şekilde tıklım tıklımdı. Kurultayın yapılacağı salon boydan boya partinin

³⁸ Ulus, 27 Haziran 1950; Yeni Sabah, 27 Haziran 1950; Akşam, 29 Haziran 1950.

³⁹ Ulus, 27 Haziran 1950; Ulus, 29 Haziran 1950.

⁴⁰ Zafer, 28 Haziran 1950. CHP’nin bu tutumunu eleştirenlerden biri de Metin Toker olmuştur. Toker, CHP’nin böyle yaparak iktidarın eline koz verdiğini belirtmiştir. Bkz:Toker, 1990, 65.

⁴¹ Kurultaya yerli ve yabancı gazetece temsilcilerinin katılımı çok büyüktü. Times, Daily Express, Daily Telegraph, Atina ajansı muhabiri, New York Times, yabancı elçiliklerden pek çok basın ataşesi gibi yabancı basın o gün kurultayda hazır bulunacaktı. Listenin tamamı için bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.877.1.

altı ok bayrağı ile donatılmış, şeref locası gazetecilere, bu locanın solundaki yer eski milletvekillerine, sağındaki yerde siyasi parti temsilcilerine ayrılmıştı⁴². Saatler 10.00'u gösterdiğinde ise tarihi kurultay Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın kürsüye gelmesiyle açıldı. Önce yoklama yapıldı. Kurultayın yapılabilmesi için gerekli çoğunluğun sağlandığı anlaşıldıktan sonra da kurultay için gerekli olan iki başkan ve 6 kâtabin seçimlerine gidildi. Neredeyse iki saate yakın süren bu seçimler gizli oyla yapılacaktı. Başkanlık için öne sürülen adaylar ise Nazif Çağatay, İlhami Sancar, Feridun Fikri Düşünsel, Cevdet Kerim İncedayı gibi isimlerdi. Yapılan oylama sonucunda ise 337 oy ile İlhami Sancar Kurultay başkanlığına 272 oy ile de Nazif Çağatay ikinci başkanlığa seçildi⁴³.

Seçimlerin tamamlanmasında sonra ise İnönü, konuşma yapması için kürsüye davet edildi. Büyük bir alkış tuhafını ve tezahüratlarla kürsüye gelen İnönü, önce tüm salonu partinin ebedi şefi Atatürk'ü anmak için saygı duruşuna çağırdı. Ardından açılış nutkunu verdi. İnönü'nün bu uzun konuşması kurultayın ilk günündeki en dikkat çekici olaylardan biriydi. İnönü, konuşmasında, bu kurultayında en az partinin ilk kurultayı Sivas Kongresi kadar önemli olduğunu, bu kurultayında aynı Sivas kongresi gibi memleketin büyük meseleler içinde bulunduğu bir zamana rast geldiğine işaret ediyordu. Bu büyük mesele ise CHP'nin 1945'ten beri ülkede kurmaya çalıştığı demokratik rejimdi. Parti ise bu yeni rejimde artık bir muhalefet partisiydi ve şimdi kendisine yeni vazifeler düşüyordu. Parti iktidardayken yeni rejimin devam edebilmesi adına üstüne düşen görevi yapmıştı. Şimdi bu rejimin devam edebilmesi partiden çok iktidardaki kesimin anlayışına tutumuna bağlıydı. Ama İnönü için seçimden sonraki 1 aylık hadiseler bu doğrultuda hiçte iç acıcı gelişmeler değildi. İktidarın muhalefete olan sert tutumu İnönü'yü rejimin geleceği açısından tedirgin eden gelişmelerdi. Üstelik buna dış politikadaki dalgalanmalarda eklenince içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Yani İnönü, bu konuşmasında Parti Genel Başkanı kimliğinden çok bir devlet adamı kimliği ile konuşuyor, parti içi meseleler yerine ülkeyi ilgilendiren “yeni rejim” ve “dış politika konularına” daha çok yer veriyordu. Kurultay İnönü'ye göre memleketin ve partinin halini görüşmek için toplanmıştı. Partinin nasıl bir yol alacağı, partinin program ve tüzükte esaslı bir değişime gitmesi gibi konular gelecekteki kurultaya bırakılıyor, asıl önemli kurultayın 1951 senesinde gerçekleşeceğini söylüyordu⁴⁴. Bu uzun konuşmasından sonra ise İnönü, tüm delegeleri Anıtkabir'e ziyarete davet edecek bu teklifin onaylanmasıyla kurultay

⁴² Cumhuriyet, 30 Haziran 1950.

⁴³ Seçilen kâtipler ise, Hamdi Orhon, Naşit Uluğ, Nejat Sarlıcalı, Haşim Gür, Nevzat Güven, Talat Çini'di. Bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.877.2

⁴⁴ İnönü'nün nutkunun tamamı için bkz: Giritlioğlu, 1965, 438-442.

öğleden önceki ilk oturumuna son verecekti⁴⁵.

Kurultayın ilk gününden itibaren tüm delegelerin İnönü'nün çatısı altında toplandıklarını belirten söylevleri, partinin bu yeni dönemde de varlığını İnönü'nün koruyuculuğu altında devam ettireceğinin sinyallerini veriyordu. Öyle ki Erim'in o günlerde İnönü'yü göklere çıkaran bir yazısı, bazı kesimlerce hoş karşılanmayacaktı. Erim'e göre bu yeni rejime İnönü sayesinde geçilmişti. Geçmiş şanlı vazifelerle dolu olan böyle bir lider, kendi isteğiyle cumhurbaşkanlığını bırakıp bir muhalefet lideri görevine geçerek dünyada hiçbir liderin yapamadığı eşsiz bir örneği sergiliyordu. İnönü asıl şimdi siyasi hayatının en yüksek noktasına çıkmıştı⁴⁶. Tabi hem Erim'in hem İnönü ve partililerin kurultayda ülkedeki yeni rejimin CHP istediği için, onun iktidardan muhalefete geçecek kadar gösterdiği fedakârlıklarla gerçekleştiği yönündeki mesajları, pek çok kesimin özellikle iktidar safının büyük tepkisini çekti. Nitekim İnönü'nün kurultaydaki nutkuna ilk tepki Zafer gazetesi yazarı Muhip Dıranas'dan geldi. Dıranas özellikle Erim'in İnönü'yü adeta putlaştıran yazısına tepki göstererek, CHP'nin yeni rejime kendilerinin sayesinde geçtiklerini düşünecek kadar nasıl bir mantıksızlık içinde olduklarına anlam veremiyordu.

Dıranas, CHP'ye şunu bir kez daha hatırlatma ihtiyacı duyuyordu: DP, iktidara İnönü'nün ya da CHP'nin teveccühü ile değil kendi alın teriyle, halktan gördüğü destek ve onun oyuyla iktidara gelmişti⁴⁷. Mümtaz Faik Fenik ise, İnönü'nün bu nutkunu partinin geleceği adına olumsuz değerlendiriyordu. Bu nutukta CHP'nin eski zihniyeti bırakıp yeni zihniyete geçeceğine dair tek bir emare bile yoktu. İnönü, kendi partisinin kusurlarını göreceği yerde kalkmış partinin hiçbir kusuru yokmuş, birlik ve bütünlük içindeymiş gibi yukarıdan bakan bir edayla memlekete ve iktidara ders veriyordu⁴⁸. Fenik, belki bu yönde haklı olabilirdi. Zira kurultayın ilk gününde, kurultaya sunulan 17 sayfalık Genel Sekreterliğin faaliyet raporunda CHP'nin hala gerçekleri görmediği, eski tutumunu sürdürdüğünü belirten dikkat çekici bir ifade vardı. Raporun seçimler başlığında, parti seçim yenilgisinin sebebi olarak, aslında tüm partinin ve teşkilatının hiçbir kusuru olmadığını, ama masum halkın iktidara kanarak, dahi iyi bir iktidar bulacağı ümidi ile CHP'nin iktidarda kalmasını onaylamadığını belirtiyordu. Dolayısıyla partinin zihniyeti hala halkın aldatılmış olduğuna kaniydi. Öyle ki raporda parti yine de halkın kandırılmamış olmasını, memleketin

⁴⁵ Kurultayın tüm tutanak özetleri için bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.875.1.

⁴⁶ Söz konusu yazı için bkz: Nihat Erim, "İnönü Siyasi Hayatının Şahikasındadır", Ulus, 30 Haziran 1950.

⁴⁷ Muhip Dıranas, "Devran Yine ol Devran", Zafer, 1 Temmuz 1950.

⁴⁸ Mümtaz Faik Fenik, "Tezatlarla Dolu Bir Nutuk", Zafer, 3 Temmuz 1950.

selameti adına temenni ediyordu⁴⁹. Bu raporun okunmasından sonra ise tüzük, program, halkevleri, dilek ve rapor işlerinin görülmesi için ayrı ayrı komisyonlar kuruldu ve seçimleri yapıldı. Seçimlerinin tamamlanmasından sonra ise kurultay öğleden sonraki oturumunu sonlandırarak, ertesi gün tekrar toplanmak üzere ilk günkü toplantısını bitirdi.

Kurultayın ilk iki günü görüldüğü gibi sanki partinin normal zamanında seyreden kurultayları gibi seçimlerle, komisyonların çalışmalarıyla meşgul olmakla geçti. Parti sanki ortada bir sorun yokmuş gibi seçim işleriyle meşgul oluyor, üstü kapatır bir edayla partinin birlik ve bütünlüğüne vurgu yapan coşkulu nutuklara sahne oluyordu. Ama kurultayın gerçekleştiği salonun arkasında ise başka bir kurultay vardı. Bilindiği gibi bu kurultaya damga vuracak en önemli konu partinin asıl kadrosunu belirleyecek seçimlerdi. Bu seçimler ise özellikle parti divanı ve genel sekreter seçimin de kitleniyordu. Bu kilit mevkilere gelebilmek ise partide iktidarı ele geçirmek isteyenler arasında yoğun kulis faaliyetlerine ve propagandalara neden oluyor, oluşturulan listeler aracılığıyla delegeler üzerinde bir etki sağlanmaya çalışılıyordu. Bu nedenle partinin bu kurultayda asıl kendisini hesaba çekmesi beklenirken, gösterilen bu tutum ve davranışlar özellikle örgüt tarafından büyük tepki çekti.

Öyle ki örgütün bu görüşlerini yansıtan delegelerden bazıları kürsüye gelerek, bu seçimlerle, güzel laflarla partiyi oyalamak yerine açık bir şekilde partinin kendisini tetkik etmesi gerektiğini belirtti. Delegelerin büyük çoğunluğuna göre parti yıkılma tehlikesi geçiriyordu⁵⁰. Partinin üst tabakası bunun farkında olmayabilirdi ama taşralarda bunun ağırlığını teşkilat bizzat yaşıyordu. Dolayısıyla, seçim işleriyle uğraşılacağı yerde, partinin geleceği adına önemli sorunları görüşerek, bu kurultayı daha verimli hale getirmek mümkündü. Bu doğrultuda örgüt için çözülmesi gereken en mühim nokta partinin yıllardır kanayan yarası, parti-hükümet birlikteliğine artık son vermektir⁵¹. Görünen o ki örgüt, yine ağırlığını koymak istiyordu. Öyle ki 1947 kurultayında olduğu gibi bu kurultayda da merkez yönetiminde daha fazla temsil edilebilmek için mücadele edecek, parti divanının her ilin

⁴⁹ Söz konusu bu uzun rapor, partinin 1947'den bu zamana kadar yaptığı işler hakkında bilgi veriyordu. Teşkilat, sosyal İşler, Dilek İşleri, Program ve Tüzük, Halkevleri, Propaganda ve basın, Seçim İşleri gibi başlıklardan oluşan bu ayrıntılı raporun tamamı için bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.875.2.

⁵⁰ Kurultayda bir delege bu hususta şunları dile getirir: "Maksadımız partinin muvaffak olmasıdır. Konuşmalarımızı serbestçe yapalım, partimiz muhalefet partisidir. İktidar partisini tenkit etmek ne kadar hoşumuza gidiyorsa birbirimizi tenkit etmekte o kadar hoşumuza gitmelidir. Güzel laflarla vakit geçirmemeliyiz. Parti yıkılma tehlikesi geçiriyor. Açık konuşursak muvaffak oluruz" dedi. Bkz: Yeni Sabah, 1 Temmuz 1950.

⁵¹ Bu konuda kurultayda Muğla delegelerinden biri şu açıklamayı yapacaktı: "Hükümetle parti daima göbeğe göbeğe hareket etti. Parti, hükümete istediği direktifleri veremedi. ..Biz teşhisi yanlış konulan bir hastanın akıbetine uğradık, bu tenkitleri kimseyi incitmek için değil ileride aynı hatalara düşmememiz için açık kalple yapmaktayız." Bkz: Yeni İstanbul, 2 Temmuz 1950.

temsilcisini içine alacak şekilde 63 kişiden mürekkep olmasını yine merkez yönetimine teklif edecekti⁵². Sadece seçimler olduğu zaman kendisini hatırlayan, tanıyan parti üst yönetimine tepki gösterecek, özellikle kurultaydaki mühim seçimler için kendileri üzerine oluşturulmaya çalışan baskılara direnmeye çalışacaktı. Delejelere göre partinin durumu o kadar vahimdi ki partide kimse birbirini bile tanımıyordu. Nitekim kurultaya bu yönde bir teklif de geldi. Bir delege, kurultay başkanlığına, parti de kimsenin birbirini tanımadığını tüm delegelerin, partinin birbirini yakından tanımalarının mühim olduğu bu nedenle kurultay dışında bir akşam yemekli bir toplantının düzenlemesini içeren teklif sundu. Bu teklif, gereğinin yapılması adına riyaset divanı tarafından kabul edildi⁵³.

Kurultayın ilk iki günü sönük geçse de son üç günü oldukça canlı, gürültülü tartışmalara sahne oldu. Üçüncü gün, genel olarak halkevleri, tutanaklar, uhuvvet andı gibi meselelerin görüşülmesiyle geçti. Bilindiği gibi CHP seçimden sonra Meclis'te adeta azınlıkta kalmıştı. Üstelik iktidar var olan kanuna rağmen hala birçok CHP'li milletvekillerinin tutanaklarını sürüncemede bırakmış onaylamamıştı. Bu nedenle kurultayda bu tutanaklar meselesine bir tepki olarak, takrir sunuldu. Gaziantep delegesi Refik Daniş önderliğinde sunulan bu takrir, DP'nin bu zamana kadar CHP üzerinde var olan baskısı ve tutanaklar yüzünden ayrıca mağdur etmesiyle tüm CHP'li milletvekillerini Meclis'i terk etmeye çağırıyordu⁵⁴. Bu takrir kurultayda fırtına estirdi. Takririn aleyhine ve lehine birçok konuşmalar yapıldı ama son noktayı Parti Meclis Grubu başkanı Barutçu koydu. Barutçu, yapılan haksızlıklar karşısında partinin böyle bir şey düşünmesine hak verse de bunun kararının kurultayda değil de kendisinin başkanı olduğu Parti Meclis grubuna bırakılmasını istedi. Nitekim kurultayın kararı da bu doğrultuda oldu⁵⁵. Kuşkusuz bunda İnönü'nün etkisi de mevcuttu. Zira İnönü'nün Meclisten çekilme gibi bir kararı onaylamayacağı kulis arkalarında biliniyordu.

Aslında bu nokta da belirtmemiz gereken, CHP'nin muhalefetteki bu ilk kurultayının aynı DP'nin muhalefetteki ilk kurultayını andırır seyirde gelişmesiydi. CHP; iktidardayken DP'nin onaylamadığı birçok kararını şimdi bu kurultayda tek tek öne sürüyordu. Meclis'ten çekilip milletin sinesine sığınma fikri bunun ilk örneğiydi. Bir diğeri

⁵² Yeni İstanbul, 2 Temmuz 1950.

⁵³ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1950, Yeni Sabah, 2 Temmuz 1950.

⁵⁴ Takrir şöyleydi: “ Bugünkü iktidarın enerjik muhalefete tahammülü olmadığı anlaşılmaktadır. Bir takım keyfî usullere muhalefet boğulmaktadır. Seçim kanunu da bir tarafa bırakılarak CHP milletvekillerinin tutanaklarının kabul edilmemesi istenmektedir. Bu durum karşısında milletvekillerimizin TBMM'ni tamamıyla terk etmesi hakkında bir karar alınmasını istiyoruz.” Bkz: Ulus, 2 Temmuz 1950.

⁵⁵ Yeni Sabah, 2 Temmuz 1950; Ulus, 2 Temmuz 1950.

ise yine kurultaya sunulan, DP'nin "Hürriyet Misakı" ama CHP'lilerce "husumet andı" olarak anılan taktirle, aynı doğrultu da buna bir cevap olarak "Milli Uhuvvet Andı'nın" yayınlanması fikriydi. Ama zaten CHP'nin iktidara cevap olarak elinde "Misak-i Millinin" olduğu, bu nedenle ayrı bir andın gereksiz olduğu düşüncesi ağır basınca taktir sahipleri söz konusu taktiri geri aldılar⁵⁶. Yine aynı gün "halkevleri" meselesi de görüşüldü. Komisyonun uzun raporunda parti, halkevlerini kendi özel mülkiyeti olarak kabul ediyor, bu kurumun bundan sonra kendi kendisini döndüren bir kültür müessesesi olarak varlığını devam ettireceğini söylüyordu. Kısaca halk evleri partinin malıydı. Anayasa ise özel mülkiyet konusunda partiye bu hakkı sağlıyordu. Dolayısıyla partiye ait bir kurumu partinin elinden almak, CHP'ye göre aynı zamanda anayasa ihlaliydi. Netice de partinin aldığı bu karar kurultay tarafından da kabul edildi⁵⁷.

Yine Cahit Çubukçu ve 25 delege tarafından kurultaya, "*Doğu Sorununu*" içeren bir taktir daha sunuldu. Taktirde, CHP hükümetleri döneminde doğu kalkınması hükümet programlarında yer alıp tatbik edilirken, yeni iktidar döneminde bu soruna hiçbir şekil de yer verilmiyordu. Ulus'a göre ise CHP zamanında doğu kalkınması için 25 milyon liraya yakın ödenek sunulmuş, DP ise iktidara geçer geçmez ilk iş bu ödeneği kesmişti⁵⁸. Dolayısıyla taktir sahipleri, doğu sorununa dikkat çekerek, ihtiyacın mühim olduğunu belirtmiş kurultayın bu konuda hükümete müracaata bulunmalarını istemişlerdir. Yapılan müzakereler sonucu ise bu sorunun kurultay değil de Parti Meclis grubu aracılığıyla hükümete bildirilmesi kararı alındı⁵⁹. Yine aynı gün kurultay başkanlığına verilen bir önergeyle de Türk basının yeni rejimin yerleşmesi adına gösterdikleri büyük hizmet için kendilerine selam, saygı ve teşekkür edilmesi isteniyordu. Taktir uzun alkışlarla kabul edildi⁶⁰. Kurultayın bu süreçte basına olan ılımlı yaklaşımı CHP'nin sert ve soğuk tutumuna alışmış basın kamuoyunda şaşkınlık yaratmadı değil. Öyle ki kurultay sürecinde İnönü, ilk kez gazetecilerle bir araya geliyordu. Tabi bu durum İnönü'yü ilk defa yakından gören

⁵⁶ Eskişehir delegelerinden İhsan Bey, Kars delegelerinden Latif Aküzüm ve Ali Yoğurtçu tarafından sunulan taktir şöyleydi: "*DP'lilerin çıkardıkları Milli Husumet Andına mukabil bizde bir Milli Uhuvvet Andı kararı almalıyız ve bunu ilan etmeliyiz.*" Bkz: Ulus, 2 Temmuz 1950.

⁵⁷ Ulus, 2 Temmuz 1950, yine aynı gün dilek komisyonundan gelen raporda okunmuştur. Buna göre partinin 1947' yılından beri gelen 10448 dilekten 3092'sinin müspet, 2296'sının menfi olarak neticelendiği bütçeye taalluk eden 2375 dileğin ise mali imkânlarla bırakıldığı belirleniyordu. Parti muhalefete geçtiği için dileklerin bundan sonra ne şekilde takip edileceği de kurultayda karara bağlandı. Bkz: Cumhuriyet, 2 Temmuz 1950.

⁵⁸ Kemal Zeki Gençosman, "*Kurultay'dan İntibalar*", Ulus, 2 Temmuz 1950.

⁵⁹ Söz konusu taktirle ilgili bkz: Yeni İstanbul, 2 Temmuz 1950; Ulus, 2 Temmuz 1950.

⁶⁰ Ulus, 2 Temmuz 1950.

gazeteciler içinde çok değişik bir buluşma olmuştu⁶¹.

Kurultayın son iki günü ise tüzük ve program görüşmeleriyle ve tabi ki sabırsızlıkla beklenen “büyük seçimlerin” tamamlanmasıyla geçti. Tüzük ve program komisyonunun sunduğu rapor önemli tartışmalara neden oldu. Komisyon uzun raporunda öncelikle tüzük ve programda yapılacak değişiklikler, dikkatli ve uzun bir çalışma süreci istediğinden söz konusu asıl değişikliklerin bir sonraki kurultaya bırakılacağını söylüyordu. Komisyon çalışmalarında partinin tüm kesiminden gelen önerileri dikkate almış değerlendirmişti. Bunlardan biri de kurultaya sunulmuş olan “CHP’de Islahat Yapılması İçin Teklif” adını taşıyan risaleydi. Komisyon çalışmalarında bu risale sahiplerinin de görüşünü dikkate almış, ancak broşürdeki tekliflerin çoğu umumi mahiyette fikirler olduğundan, bu fikirlerin imza sahiplerinin de isteğiyle bu kurultayca ele alınmaması uygun görülmüştü⁶². Tabi risale sahiplerinin böyle bir tutuma girmesinde, kurultay sürecinde kendilerine karşı oluşmuş büyük tepkilerin de etkisi vardı. Zira 17-18 imzalı bu önerge kurultayın başlamasıyla 100’e yakın imzayla önemli destek bulmuş, ama kısa zamanda kendilerine karşı önemli bir cepheyi de beraberinde getirmişti. Öyle ki kurultayda bu ıslahatçılar daha çok “neofaşistler” olarak suçlanmış, aslında amaçlarının partiyi Nasyonel sosyalizme varan aşırı milliyetçilik yoluna götürmek istediği yönünde eleştiriler gelmişti. Tüm bu suçlamalara karşı ise takrir sahiplerinden Sadi Irmak, bu suçlamaların asılsız olduğu, amaçlarının partinin bu zamana kadar ihtiyaç duyduğu revizyonu gerçekleştirmek olduğu bu konuda her partinin yardım etmesi gerektiğini, risalede bahsedilen milliyetçiliğin ise aşırı değil kültür esasına dayanan bir milliyetçilik olduğunu belirtmişti⁶³.

Tüzük ve program da uygun görülen değişiklikler ise, Genel Başkan vekilliğinin kaldırılması, Divan üye sayısının 30’a Genel İdare Heyeti üye sayısının 10’a indirilmesi, Genel Sekreter’in kurultay tarafından seçilmesi, Kurultayların her sene yapılması, İl, İlçe, Ocak, Bucak, İdare heyetlerinde bir Parti Danışma kurulunun kurulma olanağıydı. Ama en ses getiren değişiklik programda yapılıyordu. Programın ana prensiplerine ait devlet idaresi kısmında kuvvetler birliği yerine kuvvetler ayrılığı ilkesi kabul ediliyordu. Komisyona göre bunda amaç, partinin programıyla, 1945’ten beri girdiği yeni demokratik rejimin

⁶¹ Kurultay sürecinde İnönü, ilk defa gazetecilerle de bir araya gelecekti. Söz konusu toplantıda İnönü, gazetecilerle ülkenin durumu ve Kore Savaşı ile ilgili açıklamalarda bulunacaktı: Bkz: Ulus, 3 Temmuz 1950. O toplantıda yer alan gazetecilerden Arcayürek ise şaşkınlığını şöyle ifade edecekti: “ İnönü karşımızda idi. Herkesin elini sıktı. Ne gülüyor, ne de yüzündeki çizgilerden bir anlam çıkarabiliyorduk. İnönü’yü seyretmekten o sırada üç beş cümleyle söylediklerini dinlemiyordum. Yıllar yılı, bir ülkeyi tek başına yöneten insan, bu kadar sade, bizlerden biriydi demek.”Bkz: Arcayürek, 1985, 203-204.

⁶² Söz konusu rapor için bkz: Ulus, 3 Temmuz 1950.

⁶³ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1950.

gerektirdikleriyle var olan uyumu yakalamasıydı⁶⁴. Bu karar kurultayda da ses getirdi. Özellikle bu madde üzerine önemli tartışmalar yapıldı. Bu kararı endişeyle karşılayan bir isim Hakkı Tarık Us'tu. Us, bu kararın mühim bir değişiklik olduğunu bu nedenle uzun müzakereler sonucunda kabul edilmesi gerektiğini söylüyordu. Us'a göre ilk müzakere şimdi diğer müzakere ise tüm teşkilatın da görüşlerinin alınmasıyla 1951'de gerçekleşecek kurultayda yapılmasıydı. Ama Us'un bu teklifi kurultay tarafından reddedildi⁶⁵. Bir diğer önemli eleştiri de Feridun Fikri Düşünsel'den geldi. Düşünsel, kuvvetler ayrılığı ilkesiyle partinin ne yola girdiğini merak ediyordu. Parti, bu ilkeyi koyarken ABD'de var olan hükümet sistemini mi yoksa diğer Avrupa memleketlerinde ki kuvvetler ayrılığına dayanan sistemini kabul ediyordu. Soruna anayasal boyutta yaklaşan Düşünsel'e göre parti bu ilkeyi koyuyor ama ucu açık bırakıyordu⁶⁶. Tüm bu eleştirilere cevap ise komisyon sözcüsü Yavuz Abadan'da geldi. Abadan, kararın esaslı olduğunu ama bu konuda gösterilen endişelerin ve korkularında yersiz olduğunu söylüyordu. Abadan'a göre, parti bu değişikliğe giderken amacı sadece partinin programıyla var olan yeni rejim arasındaki zıtlığı ortadan kaldırmaktı. Bu ilkeyle parti diğer yabancı memleketlerdeki kuvvetler ayrılığı sistemini kabul etmiş olmuyordu. Bu sadece bir prensip kararıydı. Partinin olası bir anayasal değişiklikte takınacağı durumu gösteriyordu. Kurulacak hükümet sistemi, öncelikle Meclisi anayasayı ilgilendiren konulardı. Bir parti kendi programında bunun nasıl olacağını belirtemezdi. Zira bu bir programdı anayasa değildi. Kurultayda bir kurucu meclis değildi⁶⁷. Netice de tüm bu tüzük ve program değişiklikleri kurultay tarafından kabul edildi⁶⁸. Ardından kurultayın en önemli aşaması olan büyük seçimlere gidildi.

Genel Başkan seçiminin ise sadece göstermelik yapılacağı belliydi. Asıl mücadele genel sekreterlik seçimi için verilecekti. Yapılan son tüzük değişimleri ve kurultayın aldığı kararlar partide genel sekreterlik makamının önemini gözle görülür şekilde arttırıyordu. Bundan sonra genel sekreterliğe seçilecek kişi tartışmasız partinin genel başkandan sonraki en önemli ikinci adamı olacaktı. Bu nedenle müfritler ile mutediller önce bu makama kendi

⁶⁴ Ulus, 3 Temmuz 1950.

⁶⁵ Us'un ifadeleri şöyleydi: " *Bu rapor çok mühim değişiklikleri ihtiva ettiğinden bunu iki defa müzakere ederek kabul edelim. Birinci müzakeresi şimdi yapılsın ve rapor en ufak teşkilatlara kadar yayılarak onlardan alınacak fikirler göz önünde tutulmak suretiyle 1951 Kurultayında ikinci müzakeresi yapılarak kati şeklini alsın.*" Bkz: Ulus, 3 Temmuz 1950.

⁶⁶ Yeni İstanbul, 3 Temmuz 1950.

⁶⁷ Ulus, 3 Temmuz 1950.

⁶⁸ Parti kurultaydan sonra tüm il teşkilatlarına gönderdiği genelgelerde tüzükte yapılan değişikliklerden dolayı tüzüğün yeniden bastırılıp, il teşkilatına dağıtılacağını, tüzük hakkında bir düşüncesi önerisi olanların dileklerini merkeze ulaştırması isteniyordu. Bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/11.57.4; BCA, CHP Arşivi, 490.1./11.57.21; yeniden bastırılan 1950 tüzüğünün tam metni için bkz: BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.876.4.

adamını sonra ise parti divanına kendi grubunu sokmanın peşindeydiler. Parti divanı için, elden ele dolaşan üç önemli liste vardı. Mavi, sarı, pembe olarak adlandırılan bu listelerden sarı olan müfritlere, mavi ve pembe olanlar mutedillere aitti⁶⁹. Öne çıkan listelerin ise mutedillere ait mavi ve pembe listelerin olduğu söyleniyordu. Genel sekreterlik için ise müfritlerin en önemli adayı birkaç isim daha olsa da tartışmasız Şemsettin Günaltay olarak duruyordu. Bunların içinde ise Nihat Erim her ne kadar delegeler tarafından öne sürülse de mutedillerin en güçlü adayıydı.

Tabi parti de bu dalgalanmalar olurken acaba İnönü'nün görüşü neydi? Zira o partide hala son sözünü söyleyen lider olarak büyüklüğünü koruyordu. İnönü, seçim süreci boyunca bu konuda hiçbir şekilde konuşmadı, sessizliğini korudu ama bu süreçte Erim'le öyle bir iş birliği yaptı ki zaten konuşmasını fikrini belirtmesine gerek kalmadı. Seçimin en güçlü adayı Erim'di ve diğer adaylardan farklı olarak delegelerden de önemli bir destek alıyordu. Tabi İnönü'den de. Ama ilk etap da tüzük gereğince genel sekreterlik parti divanı tarafından seçiliyordu. Bu konuda karar, zaten kurultay toplanmadan gerçekleştirilen Parti Divanı toplantısında İnönü başkanlığında alınmıştı. Ama şimdi durum değişmişti. Erim'in alınan bu kararla seçilme imkânı yoktu. Erim'in kazanması ancak kurultayın yapacağı seçimle olurdu. Alınan destek bunun çok açık kanıtıydı. İşte bu noktada Erim ve İnönü yaptığı işbirliğiyle tam da seçimlerin yapılacağı günlerde bir oldubitti ile genel sekreterlik seçimini parti divanının elinden alarak tamamen kurultaya bıraktılar⁷⁰. Bu işbirliğinde fikir Erim'e uygulaması ise İnönü'ye aitti⁷¹. Tabi İnönü'nün Parti Divanına ve tüzük komisyonuna yaptığı bu tepeden inme baskı ve tavır hoş karşılanmadı. Bu yüzden yapılan işbirliği İnönü ve Erim'in beklediği o büyük desteği sağlamadı, aksine Erim'in destek gördüğü delegeler de müthiş bir tepkiye neden oldu⁷². Kısa sürede işler Erim ve İnönü'nün aleyhine döndü. Delegeler, üzerine kurulmaya çalışılan bu baskı ve emri vakiye cevabını

⁶⁹ Cumhuriyet, 3 Temmuz 1950, Müfritlerin listesinde, Kazım Özalp, Fuat Sirmen, Muhiddin Baha Pars, Falih Rıfki Atay, Hasan Saka, Atif İnan gibi isimler yer alırken Mutedillerin listesinde, Nihat Erim, Raşit Börekçi, Sadi Irmak, İsmail Rüştü Aksal, Şevket Raşit Hatipoğlu gibi isimler yer alıyordu. Bkz: Yeni İstanbul, 3 Temmuz 1950.

⁷⁰ Bu konuya anılarında en çok tepki gösteren isimlerden biri ise Barutçu'dur. Barutçu bu olaya şöyle değinir: “Paşa, bir gün önce kararlaştırdıkları bu düşüncüyü bir gün sonra kurultaya gelip bizlere hiçbir şey söylemeden delegeler çağırarak, onlara aşulamaya çalıştı. Hilmi Bey'in canı sıkıldı. Parti Divanında Paşa'nın başkanlığında kararlaştırdığımız bir esas böyle birden tepeden inme değiştirme yolu İnönü'nün eski alışkanlıklarını bir türlü bırakmak istemediğini gösteriyordu.” Bkz: Barutçu, 1977, 449.

⁷¹ Erim anılarında bu hususa şöyle değinir: “Kurultayın ikinci günü öğle yemeğine İnönü çağırıldı. Genel Sekreterlikten bahsetti. Ben şu fikri ortaya attım. Genel Sekreteri kurultay seçsin. O zaman hem İnönü şu zatı veya bu zatı Genel Sekreter yaptırdı diye söz söyleyemez ve yarın O zat muvaffak olamazsa kimse İnönü'yu itham edemez. Kurultaydan kuvvet alan bir Genel Sekreter daha rahat çalışır dedim. Bu fikri İnönü derhal kabul etti. Öğleden sonra Tüzük komisyonuna giderek bunu teklif ve kabul ettirdi.” Bkz: Erim, 2005, 461.

⁷² Barutçu, 1977, 450.

seçimler de verdi. Bir bakıma Erim cephesi aldığı bu kararla kendi sonunu kendi hazırlamış oldu⁷³.

Seçim günü ise ilk olarak Genel Başkan seçimi yapıldı. İnönü, çoğunluğun tam onayını alarak 487 oyla genel başkan olarak kalmaya devam etti. Kalan bir oyu ise İnönü, bir jest olarak Hilmi Uran'a vermişti⁷⁴. Genel sekreterlik için ise tahtaya 7 aday ismi yazıldı. Bunlar: Cemil Sait Barlas, Faik Ahmet Barutçu, Nihat Erim, Avni Doğan, Kasım Gülek, Şemsettin Günaltay ve Cevat Dursunoğlu'ydu. Ama isimlerin belirlenmesinden sonra kürsüye gelen adayların bir kısmı peş peşe adaylıktan feragat ettiklerini söylüyordu. Amaç Erim'in kazanmaması için oy çoğunluğunu bölmek kendi gördükleri güçlü adayı Erim'in karşısına bırakmaktı. Bu nedenle Dursunoğlu, Barutçu, adaylıktan feragat etti⁷⁵. Çekilmelerin çoğu Günaltay lehineydi ama Günaltay'da bu sefer adaylıktan çekilince işler karışır gibi oldu netice de delegelerden gelen baskıyla Günaltay, geri çekilmedi oylamaya katıldı. Tabi bu art arda gelen feragatlerle delegeler üzerinde yapılmaya çalışılan tesir kurultay esnasında delegelerin tepkisine neden oldu. "Şahıslar adına propaganda yapılmasına" son vermelerini söylediler⁷⁶. Neticede oylama yapıldı. İlk turda Nihat Erim 159, Günaltay 152, Gülek 117, Avni Doğan³⁵, Cemil Sait Barlas 23, Barutçu 4, Dursunoğlu 1, Saraçoğlu 1 oy aldı⁷⁷ İlk turda yapılan bu oylama da Erim önde gelse de çoğunluk sağlanamadığından ikinci tura gidildi. Oylamaya gitmeden Erim, kurultay başkanlığına verdiği yazıyla oylamadan çekildiğini bildirdi⁷⁸. Aynı şekilde Avni Doğan'da Günaltay lehine adaylıktan çekildiğini bildirdi⁷⁹. Şimdi herkes Günaltay'ın sekreterliğine kesin gözüyle bakıyordu. Ama beklenmedik bir şey oldu. Yapılan ikinci tur oylamada Günaltay 214, Gülek 224, Barlas 35,

⁷³ Yakup Kadri, seçimler olup da Gülek genel sekreterliğe seçilince Gülek'in neden Erim'e tercih edildiğine anlam veremez. Bu konuda delegelerden biri ise ona şu açıklamayı yapar: "İtiraf ederiz ki kurultayın havası önce tamamıyla Erim lehineydi. Fakat merkez idarecilerinin yine eskisi gibi Paşa mutlaka Nihat Erim'i seçmenizi istiyor diyerek adeta baskıyı andırır bir kulis faaliyetine girişmeleri delegeler arasında haklı olarak bazı tepkilere yol açtı. Bu nedenle karşımıza "emirsiz, baskısız bir aday çıkınca oylarımızı ona vermek suretiyle şeflik rejimine karşı koyduk."bkz: Karaosmanoğlu, 1968, 191-92.

⁷⁴ Uran, 2008, 465; Cumhuriyet, 4 Temmuz 1950.

⁷⁵ Cumhuriyet, 4 Temmuz 1950; Ulus 4 Temmuz 1950.

⁷⁶ Yeni Sabah, 4 Temmuz 1950.

⁷⁷ Yeni İstanbul, 5 Temmuz 1950.

⁷⁸ Erim için adaylıktan çekilmek için birçok sebep vardı. Ona göre bir kere kendisi milletvekili değildi. Bu eksiklik genel sekreter olduğunda kendisinin merkez tarafından ezilmesine neden olabilirdi. Bir diğeri dönemin siyasi koşullarıydı. Bu ağır koşullar karışıklıklar altında bu makama gelip mücadele etmek şuan için fazla geliyordu. Diğer bir etken ise Erim'e göre doğal olarak maddi geliri geçim kaynağıydı. Şuan tek geçim kaynağı profesörlüktü ve bu görevi bırakıp bu makama geçmeye çok istekli olmadığından bahsediyordu. Bkz: Erim, 2005, 462. Kurultaya sunduğu çekilme teklifi ile ilgili ise bkz: Yeni İstanbul, 5 Temmuz 1950.

⁷⁹ Avni Doğan'ın Günaltay lehine adaylıktan çekilmesi kurultay esnasında tartışmaya neden olmuştur. Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nün sunduğu rapora göre Doğan'ın propaganda yaptığını söyleyen Erimciler grubu, diğer delegeleri bu konuda ayağa kaldıracak söylemlerde bulunmuş bu hararetili tartışmalar sonucunda Doğan, tekrar kürsüye gelerek, Gülek'in yaptığı propaganda ortadayken kendisinin bunu açıkça söylemesinin mi propaganda olduğunu dile getirmiştir. Bkz: BCA, 0301.1/66.414.1.

Erim çekilmiş olmasına rağmen 12 oy alıyor ve Kasım Gülek, çoğunluğun kararıyla resmen genel sekreterliğe geliyordu⁸⁰. Bu karar partinin üst kademesinde bir şok etkisi yaratmadı değildi⁸¹ Oylama neticeleninceye kadar adayların hiçbiri Gülek'in kazanabileceğini düşünene kadar ciddiye almıyordu. Zaten seçim çekişmesi daha çok Günaltay ve Erim arasında yaşanıyordu. Ama Gülek, bu çekişme sırasında partinin bu zamana kadar görmediği bir propaganda yöntemi uyguluyor, ABD'de yaşadığı yıllarda gördüğü propaganda faaliyetlerini şimdi kendisi uygulayarak, kendi eliyle bastırıldığı oy pusulalarını yine kendi eliyle tek tek delegelere dağıtıyor, hem kendini delegelere tanıtıyor, onlarla konuşarak fikir alışverişinde bulunuyordu⁸². Yani Gülek, bu kavgalar gürültülerden uzak asıl güce, örgüte oynuyordu. Nitekim bu akıllı yöntemi ona genel sekreterliği getirmiş oldu. Ama Gülek'in genel sekreterliğe seçimini, oylamada yapılan yanlış taktiğe bağlayanlarda vardı. Bunlardan biri Metin Toker'di. Toker'e göre eğer seçimlerde 12 oy Erim'e değil de Günaltay'a verilseydi zaten Günaltay'ın kazanacağını söylüyordu. Bir bakıma Günaltay, boşa giden 12 oyun kurbanı olmuştu⁸³. Günaltay'ın kurban mı olduğu bilinmez ama asıl kurbanı uğrayanın İnönü ve Erim olduğu kesindi. Bir bakıma kendi taktiklerinin kurbanı olmuşlardı.

Genel sekreterliğin seçiminden sonra ise kurultay parti divanı ve genel idare kurulu üyelerinin seçimine gitti. Divan seçimleri de iki tur yapılan oylamayla belirlendi. İlk turda ancak 7 üye belirlenebildi. İkinci tur yapılan seçimlerde ise tüm üyelikler tamamlandı. Bu seçimler sonucunda divan üyeliklerine ağırlıklı olarak, Erim'in grubu dediğimiz, partide daha çok bir revizyon bir yenilik isteyen isimler başa geçiyordu. Buna göre yeni divan, Nihat Erim, İsmail Rüştü Aksal, Nazif Çağatay, Sadi Irmak, Zihni Betil, Kemal Satır, Yavuz Abadan, Cevat Dursunoğlu, Şemsettin Günaltay gibi isimlerden oluşuyordu⁸⁴. Genel Sekreter yardımcılığına Zihni Betil, Ferit Melen getiriliyor, Genel İdare Kurulu üyeliğine ise, Kemal Beyazıt, Cavit Oral, İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli, Kemal Satır, Cemil Sait Barlas, Halil Sezai Erkut gibi isimler geliyordu⁸⁵. Böylece kurultay, kendisinden beklenen en büyük seçimleri tamamlayarak artık görevinin sonuna geliyordu. Nitekim kurultay, seçimlerin tamamlanmasından sonra İnönü'nün yaptığı konuşmayla çalışmalarını sonlandırdı

⁸⁰ Ulus, 4 Temmuz 1950.

⁸¹ Özellikle Barutçu, seçim sonuçlarından İnönü ve Erim'in hiç memnun kalmadığından söz eder ve ikisi arasında şu konuşmaya yer verir: İnönü: "Bu hesapta olmayan bir sonuç", Erim: "Biz layığız." Bkz. Barutçu, 1977, 451.

⁸² Arcayürek, 1983, 205.

⁸³ Toker, 1990, 74

⁸⁴ Zafer, 4 Temmuz 1950; Ulus, 4 Temmuz 1950.

⁸⁵ Giritlioğlu, 1965, 271; Ulus, 12 Temmuz 1950.

ve dağıldı⁸⁶.

Peki, kurultay CHP'ye ne getirmişti? Partinin uzun yıllardır çözemediği, düğümlenen sorunları çözmüş müydü? En önemlisi beklenen o zihni inkılabı gerçekleştirmiş miydi yoksa yine içinde var olan sorunlar ve zihniyetle aynen yoluna devam mı ediyordu? İşte bu yönde asıl tartışmalarda kurultay sonrasında başladı. Özellikle kamuoyunda bu yönde önemli tartışmalar oldu. Bu nokta da ise gözler partinin genel başkanı İnönü'ye çevriliyor, tartışmalar İnönü ekseninde yapıyordu. Çünkü İnönü partinin şef zihniyetinin adeta bir sembolüydü. CHP, geçireceği bir zihniyet değişiminin de ne yaparsa yapsın önce başlarındaki şeften İnönü'den kurtulması gerekiyordu. Ama son kurultay, bu doğrultu da bekleneni yapacağına gitmiş İnönü'yü yine genel başkan seçmişti. İşte tartışmalarda bundan sonra koptu. Kamuoyunda İnönü'nün genel başkanlığa seçilmesi, partiden bir ışık bekleyen kesimler tarafından adeta hayal kırıklığı olarak yorumlandı. Bu hayal kırıklığına uğrayan isimlerden biri Nadir Nadi'ydi. Nadi'ye göre İnönü, mükemmel bir lider, mükemmel bir siyaset adamı olabilirdi. Ama sorun İnönü'nün şahsiyetinde değil, onun temsil ettiği zihniyetteydi. Artık şartlar değişmiş, değişen hava ülkeyi başka bir zihniyete doğru götürüyordu. İnönü şimdi bu yeni şartlara tamamen zıt zihniyetiyle partiyi mi yönetecekti? Parti, girdiği yeni yolda ne yaparsa yapsın İnönü'nü başında bulunduğu sürece atacağı her adım ondan bir ışık bekleyen kesimler tarafından tereddütle karşılanacaktı.

Parti için en önemli sorun şuydu: Aşağıdan yukarıya doğru sahici bir halk teşekkülümü olmak isteyecekti? Yoksa eskisi gibi yukarıdan aşağıya merkezi bir nizamla mı belini doğrultacaktı? Nadi'ye göre parti, İnönü'yü genel başkan seçmesiyle ikinci şıkkı cevaplamış oluyordu⁸⁷. Tabi Nadi'nin bu yazısına en önemli tepki Peyami Safa'dan geldi. Safa, Ulus'ta kaleme aldığı yazıda Nadi'nin partiyi yukarıdan aşağı örgütlenmeye devam ettiği bunun da en önemli kanıtının kurultayda yapılan seçimler olduğunu söylemesi üzerine, Safa, kurultayın ve partinin demokratikliğini kanıtlamaya çalışacaktı. Safa'ya göre kongre de seçimler tam da Nadi'nin dediği gibi demokratik usullere uygun, aşağıdan yukarıya doğru yapılmıştı. Bunun en önemli kanıtı ise seçimlerin kaderini delegelerin belirlemesiydi. Delegelerin kararı İnönü diye bu yüzden yaptıkları seçim demokratik olmuyor muydu? Safa, bu noktada Nadi'yi kişisel olarak suçlamış, onun İnönü'ye olan kişisel tutumunun katı

---

⁸⁶ İnönü, kapanış nutkunda partinin bundan sonra bir program partisi olarak yeni vazifesinde çalışacağını, muhalefet görevine hazır olduğunu bildiriyordu. Konuşma için bkz: Ulus, 4 Temmuz 1950.

⁸⁷ Nadir Nadi, "Yorum", Cumhuriyet, 4 Temmuz 1950.

olduğunu bu nedenle kaleme aldığı yazının kin mantığıyla kaleme aldığını söylemiştir⁸⁸.

Genel olarak kamuoyunda CHP'nin zihniyet değişimi kurultayda gerçekleştirilen seçimler ekseninde değerlendirilmişti. Bu doğrultuda bir diğer önemli seçim Genel Sekreterlikti. Genel sekreterliğe Kasım Gülek'in gelmesi ise kamuoyunu ikiye bölmüş gibi duruyordu. Bir kesim CHP hala şef zihniyetinde olsa da Kasım Gülek'i seçmesi yine de bir değişim yoluna gireceğinin sinyalini vermesi bakımından umut vadediyordu. Bu isimlerden biri Mümtaz Faik Fenik'ti. Fenike göre CHP; İnönü'yü başa getirmekle hala yerinde sayacağını gösteriyordu ama buna rağmen Genel Sekreterlik de bir değişiklik yapmaları ileri bir adım olarak değerlendirilmeliydi. Gerçi kurultay şefi ittifakla seçmişti ama en azından şefe kayıtsız şartsız bağlılığı ile tanınmış olan bir zatı tutup Genel Sekreter yapmamıştı. Bu da İnönü'nün parti üzerinde tam yetkisini ve otoritesini yarı yarıya indirmişti⁸⁹. Muhip Dıranas'da kurultayın son dakika Kasım Gülek'i genel sekreterliğe seçmesini, her şeyden önce şef otoritesine indirilmiş bir darbe olarak yorumluyordu.

Gülek'in seçilmesi CHP zihniyetinde bir değişikliğe doğru atılmış adımdı. Parti, Kasım Gülek'in şahsiyetinde bir zihniyet değişmesine doğru gidebilirdi⁹⁰. Bu yorumlarda Gülek'in partinin yeni çehresini temsil eden kişilerden biri olmasının önemli bir payı vardı⁹¹. Ama bazı kesimlere göre de Gülek'in partide iş başına gelmesi CHP'de herhangi bir değişikliğin olacağını alamet sayılamazdı. Aksine Gülek'te dâhil partinin tüm kesimi şeflerine bağlıydılar. Zira yeni genel sekreterin, eski devirden kalma bir geleneği devam ettirerek başkanın İnönü'nün elini öpmesi bunun en simgesel kanıtıydı. Buna simgesel bir yorum getirenlerden biri de S.Ç. Mehmedağ'dı: “ *Öp Babanın elini diyeceksiniz. Hayır, böyle düşünmeyiniz. Türkçede bir de başka anlamı vardır: Bükemediğin eli öp de başına koy! Yeni parti sekreteri ilk icraatını gösterdi. Öpmeye devam* ”⁹²

Diğer bir soru ise CHP'nin bu tartışmaların neresinde olduğuydu? Ona göre bu kurultay istediği verimi sağlamış mıydı? Kendi hakkın da gelen eleştirilere ne diyordu? Parti de genel intiba ve kamuoyuna yansıyanlar öncelikle partinin bu kurultaydan memnun olduğunu gösteriyordu. Parti de öyle bir hava vardı ki sanki Sivas kongresinden yeni çıkmış,

⁸⁸ Peyami Safa, “Kin Mantığı”, Ulus, 7 Temmuz 1950.

⁸⁹ Mümtaz Faik Fenik, “Hala Şef Sistemindeler”, Zafer, 2 Temmuz 1950; Mümtaz Faik Fenik, “İki Nutuk Arasındaki Tezat”, Zafer, 6 Temmuz 1950.

⁹⁰ Muhip Dıranas, “Kurultayın Tek Hamlesi”, Zafer, 6 Temmuz 1950.

⁹¹ Gülek, 35'ler hareketi içinde yer almış dönemin yeni çehresini yansıtan isimlerden biriydi. Nitekim Gülek, bunun için göreve gelmek istediğini söyleyecek, bu göreve gelme amacının el birliğiyle partiye yeni bir ruh ve yeni bir şekil vermek olduğunu söyleyecekti. Bkz: BCA, 0301.1/66.414.1

⁹² S. Ç. Mehmedağ, “Öp Babanın Elini”, Zafer, 6 Temmuz 1950. Aynı tutumla yaklaşan bir diğer yazı ise Yeni Sabah'taydı. Yazı için bkz: “Değişmez Şef”, Yeni Sabah, 5 Temmuz 1950.

o zamanın Kuvay-ı Milliye ruhuyla şimdi yeni bir mücadeleye atılıyordu. Böyle düşünenlerden biri Kemal Zeki Gençosman'dı. Gençosman: “ *Kurultaya hakim olan manzaranın da yardımıyla 4 gün içinde tespit edilen gerçek, HP hayatında bir Kuvay-ı Milliye çağının başladığıdır. Kurultay bu ateş içinde çalışmıştır*”⁹³ diyerek partinin İnönü etrafında bir tesanüt ruhuyla birleştiğini söylüyordu. Erim'e göre de parti bu kurultaydan büyük bir canlılıkla çıkıyordu. Üstelik seçimlerden 1.5 ay sonra görülen bu manzara CHP için çok kuvvetli bir istikbalin müjdesiydi. Buna kanıt olarak kurultayda gerçekleşen tartışmaları, delegelerin kendi imkânlarıyla hatta borç alarak, tarla satarak tam kadro Ankara'ya gelip son güne kadar kalmaların, partideki seçimlerin ve ortamın son derece demokratik usullerle gerçekleştirmesini gösteriyordu⁹⁴. Delegelerin bu azmi ve fedakârlığı partinin yayın organı Ulus'ta sık sık altı çizilerek anlatılıyordu.

İnönü ekseninde etrafında partiye yöneltilen eleştirilere ise Ulus'un cevabı şuydu: “ *Devir ve şart değiştikçe başkanın mı değişmesi lazım? Her medeni memlekette iktidarı idare edenler icabında muhalefeti de idare etmekten aciz kalmazken bu neden bizim ülkemizde sorun oluyordu? Eğer suçladıkları şefzihniyeti ise parti, İnönü'yü Genel Başkan seçmek için oylarını verirken ona körü körüne inkiyad etmek, kul köle olmak taahhütnamesini imzalamadı. Muhalefet ve demokrasiye hizmet edeceğine bu ülkü etrafında partiyi bir araya toparlayabileceğine inandıkları için seçmişti. Hikâye bu kadardı*”⁹⁵.

Tartışmalara son noktayı ise Erim koyuyordu. Erim:” *Genel Başkan üzerinde ittifak edilmesi gayet sade bir sebebe dayanmaktadır. İnönü, CHP içinde bulunabilecek en iyi başkandır. Onun çeşitli meziyetleri parti için, bilhassa bugünkü şartlar altından vazgeçilemez bir teminattır. İlk kez muhalefette bulunan CHP bu intikal devrinde birçok bakımlardan İnönü'nün başkanlığında kuvvet ve teminat bulmaktadır*”⁹⁶. Yani Erim aslında bir itiraf yapıyordu. Parti ilk kez muhalefete geçmişti. Bir kırılma noktası yaşamıştı. Kendi yolunu kendi bulamayacak kadar özgüveni yoktu ve bu nedenle ne yapacağını bilmediğinden yine eski geleneğinin bir devamı olarak şeflerine sığınmıyordu. Bu da bize aslında kurultay sonrası CHP 'inin durumunu yansıtıyordu.

⁹³ Kemal Zeki Gençosman, “*Kuvayı Milliye Ruhuyla*”, Ulus, 4 Temmuz 1950.

⁹⁴ Nihat Erim, “*CHP Kurultayı Çalışmaları ve Neticeleri*”, 4 Temmuz 1950.

⁹⁵ “*Diyorlar ki Diyoruz ki*”, Ulus, 5 Temmuz 1950.

⁹⁶ Nihat Erim, “*CHP ve Başkanlığı*”, Ulus, 6 Temmuz 1950.

SONUÇ

Cumhuriyet Halk Partisi, bir parti olarak kurulmuş ama bir parti olarak var olamamıştı. Partinin önündeki bu “gerçek bir siyasi parti “ olamaması sorunu 1945-1950 dönemindeki büyük çözülüşünün ve bunalımının da en büyük nedeniydi. Parti, bu dönemde elinden geldiğince bu devlet-parti ikiliğine son vermeye çalışsa da bu köklü değişiklik 27 yıllık uzun bir gelenekten gelen alışkanlıklar nedeniyle o kadar kolay olmuyordu. Bu nedenle partinin önce bir zihni inkılap gerçekleştirerek, “otoriter” zihniyetten normal bir siyasi parti haline gelmesini sağlayacak “program” zihniyetine geçebilmesi gerekiyordu. Dolayısıyla bu dönem partinin tarihinde büyük bir zihni çözülüşün hikâyesiydi. Bu süreç sonunda gelinen partinin tarihindeki sekizinci kurultayın bir bakıma önemi partinin bu kısa zamanda, geçirmesi gereken zihni revizyonu ne dereceye kadar başarıp ne dereceye kadar başaramadığını göstermesi bakımından önemliydi. Bu süreçte tüm kamuoyunun da partiden beklediği asıl çıkış buydu. Ama parti büyük bir yıkımdan henüz çıkmıştı. 1950 seçimlerinin getirdiği o büyük şok ve dağılma ile hızla önündeki bu kurultaya doğru gidiyordu. Dolayısıyla tüm bu beklentilere bu kurultayda büyük bir çıkış yaparak fiili cevap verebilmesini beklemek haksızlık olurdu. Ama en azında 27 yıllık tarihinin getirmiş olduğu artık yeni rejimle uyuşmayan zihnindeki o kusurlarını atarak büyük bir zihni inkılap gerçekleştirebilirdi. Ancak parti tüm bu soru ve beklentilere en azından Sekizinci kurultayda cevap verecek gibi durmuyordu. Zaten kurultay sürecine giderken partideki büyük bir çoğunluk için daha kendine gelemeden hemen büyük bir kurultaya gitme fikri çok ani ve erken olarak kabul ediliyordu. Parti de var olan görüş, bir zihni inkılaptan çok partiyi birlik ve bütünlük içinde tekrar toparlamak ve kurmaktı. Parti açısından en büyük sorun partinin bundan sonra var olup olamayacağı sorusuydu. Ancak yine de partililer açısından CHP'nin artık bu kurultayda radikal bir çıkış yapmasını bekleyenler ve isteyenlerde vardı. Kurultay sürecine gidilirken yayınlanan ve önemli ses getiren partinin yenilikçi kesimi tarafından yayınlanan “CHP’ de Islahat Yapılmasını İsteyen Broşür” bunun en önemli göstergelerinden biriydi. Ancak dediğimiz gibi parti için bu kurultay, partiyi asıl kurultaya hazırlayacak bir geçiş evresiydi. Bu nedenle bu kurultayın en önemli görevi partinin ihtiyacı olan sağlam kadroyu kurmaktı. Bu da partide iktidarı ele geçirmek isteyen kesimler için “seçimleri” daha da önemli hale getirdi. Dolayısıyla sekizinci kurultaya damga vuran en önemli gelişme partinin kilit mevkilerinde yapılacak büyük seçimler oldu. Kamuoyu tarafından da kurultay, yapılan bu seçimler eksenin de değerlendirildi. Bu doğrultu da kimi kesim için yapılan seçimler partinin zihniyetinde önemli bir değişiklik olarak kabul edilirken kimi kesim için

İnönü'nün hala genel başkan olarak kalması partide var olan “şef zihniyetinin” bundan sonra da sürüp gitmesi olarak görüldü. Kurultay bu yönde kamuoyunu ikiye bölerken CHP, söz konusu kurultaya farklı yaklaşarak, bu kurultayı partinin tarihindeki Sivas Kongresi kadar mühim ve önemli olarak değerlendirdi. Çünkü parti için en önemli mevzu partinin tekrar bir çatı altında toplanarak güçlü bir şekilde ayağa kalkmasıydı. Diğer önemli sorunlar sonra da halledilebilirdi. Bu nedenle kurultayın, partinin birlik ve bütünlüğünü tekrar sağlaması yolunda gösterdiği başarı parti tarafından oldukça olumlu değerlendirildi. CHP'lilere göre parti bu kurultayla tekrar devam diyordu. Ama partinin kendini bu kurultayda hesaba çekmeye yanaşmaması eksi hanesine de yazılacak şeylerdi. Her ne kadar parti bu kurultayla, bir an için bütün üyeleri arasında o istenen birliği sağlasa da, geçiştirdiği birçok önemli sorun, partinin yaşayacağı ilk büyük çözümede bu sefer bir kat daha büyüterek ve biraz daha çözülemez şekilde tekrar önüne gelmeye devam edecekti.

KAYNAKÇA

Belgeler

BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.54.15
BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.1
BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.22
BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.21
BCA, CHP Arşivi, 490.1/10.55.24
BCA, CHP Arşivi,490.1/10.55.25
BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.877.1
BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.877.2
BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.875.1,
BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.875.2
BCA, CHP Arşivi, 490.1/11.57.4
BCA, CHP Arşivi, 490.1/11.57.21
BCA, CHP Arşivi, 490.1/222.876.4
BCA, 0301.1/66.414.1

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet
Ulus
Vatan
Zafer
Yeni Sabah
Akşam
Yeni İstanbul

Kitaplar

Arcayürek, Cüneyt (1983). *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Arcayürek, Cüneyt (1985). *DP'nin İlk Yılları 1947-1951*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Aydemir, Şevket Süreyya (2011). *İkinci Adam 3*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Barutçu, Faik Ahmet (1977). *Siyasi Anılar 1939-1954*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
C.H.P. Program ve Tüzüğü 1947. Ankara, 1947.
C.H.P. Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı. Ankara, 1948.
C:H:P. Büyük Kurultayı. Ankara, 1935.
Erim, Nihat (2005). *Günlükler* (Der: Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Giritlioğlu, Fahir (1965). *Türk Siyasi Parti Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii 1*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
Goloğlu, Mahmut (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
Güngör, Süleyman (2004). *Muhalefette CHP*. Ankara: Alternatif Yayınları.
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1968). *Politika da 45 Yıl*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Parla, Taha (1986). *Türkiye'nin Siyasal Rejimi*. İstanbul: Onur Yayınları.
Toker, Metin (1990). *DP'nin Altın Yılları 1950-1954*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Uran, Hilmi (2008). *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.